

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง งานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ สมัยสุโขทัย ถึงรัตนโกสินทร์ ตอนกลาง มีวัตถุประสงค์ เพื่อ (1) สืบเคราะห์ประวัติความเป็นมาของงานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลและหลักฐาน จนเกิดเป็นภาพของเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตใช้วิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ และได้ดำเนินการวิจัยดังนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลหลักฐาน ได้แก่ (1.1) ข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น เอกสารต่าง ๆ และได้นำมาวิพากษ์ภายนอกและภายใน (1.2) ข้อมูลที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น หลักฐานทางงานศิลปกรรมต่าง ๆ หลักฐานทางโสตทัศน เช่น ภาพถ่ายต่าง ๆ หลักฐานจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ นำมาตีความหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อพิจารณาถอดความหมายเป็นเรื่องราวงานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ (2) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาจากไตรภูมิที่มีผลต่อการกำหนดรูปแบบของงานศิลปะงานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ โดยพิจารณาฐานคติเชิงปรัชญา ประวัติความเป็นมาปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับจักรวาลทัศน์ และหลักฐานงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่มีพื้นฐานคติแบบไตรภูมิและได้ดำเนินการวิเคราะห์โดยใช้วิธีสันนิษฐาน และเชื่อว่าทฤษฎีเหล่านั้นมีจริง โดยเรียบเรียงเนื้อหาในการนำเสนอ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของงานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้
  - 1.1 สมัยก่อนรัตนโกสินทร์ (สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี)
  - 1.2 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3)
  - 1.3 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 4-7)
2. วิเคราะห์งานศิลปะดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้
  - 2.1 แนวคิดของปรัชญาไตรภูมิ

2.2 การวิเคราะห์และการเสนอแนวคิดของปรัชญาไตรภูมิโดยการเปรียบเทียบลักษณะของจักรวาลแบบไตรภูมิและปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับจักรวาลทัศน์ในงานศิลปะ ดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาประวัติความเป็นมางาน ดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ สมัยสุโขทัย ถึงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง สรุปผลวิจัยดังนี้

1. สมัยก่อนรัตนโกสินทร์ (สุโขทัย อยุธยา ธนบุรี)

งานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ในสมัยสุโขทัย พบว่า เป็นการทำให้ใช้ในงานด้านศาสนาซึ่งสะท้อนความมั่งคั่ง และศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีการประดิษฐ์กระทง โดยใช้กลีบดอกไม้มาไล่สี แกะสลัก ผักผลไม้เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น ปลา นก นำมาย้อมสี มีการทำเครื่องแขวน พุ่มดอกไม้ โดยใช้ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม อาจสันนิษฐานเป็นต้นกำเนิดคำว่า “พุ่มกลิ่น” นอกจากนี้ พบว่า มีการทำขันหมาก เงิน ขันหมากทอง พนมหมาก พนมดอกไม้ และบายศรี โดยสันนิษฐาน จากการใช้คำว่า “พนม” รูปทรงของขันหมาก บายศรี พุ่มดอกไม้ เป็นรูปของภูเขาหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ตามลักษณะของส่วนยอดของเจดีย์สมัยสุโขทัย งานเหล่านี้ถูกใช้ในงานพระพุทธศาสนา รวมทั้งอุทิศผลบุญกุศลให้กับญาติและสะสมบุญบารมี

ในสมัยอยุธยา พบว่า งานดอกไม้มีลักษณะพิเศษ คือ “สร้อยสนหรือแตระ” เป็นอุบะที่ไม่ได้ใช้เข็มและด้าย แต่ใช้วิธีการสอดคล้องกัน รวมถึงการร้อยสร้อยลำควน ใช้ด้ายผูกตรงข้อดอก พบการร้อยมาลัยด้วยดอกไม้ขนาดเล็กต่าง ๆ สำหรับมัดผมเด็ก เครื่องแขวนขนาดใหญ่ “ระย้า” ประกอบด้วย ดอกประยงค์และอุบะ มาลัยคล้องมือ การประดิษฐ์พุ่มข้าวบิณฑ์ การใช้ดอกกุหลาบขนาดเล็ก และการมอบดอกมะลิให้แขกบ้านแขกเมือง งานบายศรี ในสมัยอยุธยา พบว่า มีความแตกต่างจากสมัยสุโขทัย โดยใช้ในการสมโภชและบวงสรวง ตามคติเทวราชหรือสมมติเทพ ในลัทธิพราหมณ์ และงานพระราชพิธีตามความเชื่อว่า พระมหากษัตริย์เปรียบได้กับพระอินทร์ ผู้เป็นเทวภูมิสถิตย์

อยู่ ณ ดาวดึงส์ โดยมีเครื่องสังเวทัยเฉพาะเจ้านาย “เปิดปากทอง” งานแกะสลักผักผลไม้ มีการแกะรูปตราสำหรับติด โคมพุทธบูชา โดยชาวที่ซำยขวา

ในสมัยธนบุรี พบว่า มีการสืบทอดประดิษฐ์เครื่องสดจากสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้แก่ อุบะสร้อยสน การทำบายศรีปากชามใช้ในงานสมโภชแต่งตั้งเจ้าเมือง นครศรีธรรมราช

2. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3)

งานดอกไม้ พบว่า มีการสืบทอดรูปแบบจากอยุธยาตอนปลาย มีการประดิษฐ์ดอกไม้ประดับงานเมรุมาศ ซึ่งในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ถือได้ว่าเป็นลักษณะเมรุมาศในสมัยครั้งรัชกาลที่ 1 นอกจากนี้ พบว่า มีการประดิษฐ์ดอกไม้เป็นมณฑปตบแต่งด้วยฟูกลิ้น ระบาย การร้อยมาลัยและเย็บแบบเป็นรูปต่าง ๆ มีการใช้ผักผลไม้มาขึ้นรูปทรงของพุ่ม เช่น ต้นกล้วย มะละกอดิบตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 และพบการทำเครื่องแขวนขนาดกลางและขนาดใหญ่ เช่น โคมหวด โคมระย้า ฉัตรดอกไม้ การทำขันหมากตอนรับชาวอเมริกันโดยใช้รูปแบบเดียวกับสมัยสุโขทัย การใช้ดอกไม้ตัดด้วย “สร้อยสนหรือแตระ” งานบายศรี พบว่า มีการใช้งานสมโภชต่าง ๆ เช่นเดียวกับสมัยอยุธยาตอนปลายและมีระเบียบแบบแผนมากขึ้น มีการใช้บายศรี นาก เงิน ทอง แก้ว โดยพบว่า มีการใช้บายศรีแก้วเพิ่มขึ้นจากสมัยอยุธยาในสมัยรัชกาลที่ 1 มีการเวียนเทียนในเรื่องรามเกียรติ์ใช้การเวียน 7 รอบ มีเครื่องสังเวทัยเฉพาะเจ้านายเปิดปากทอง บายศรีของชาวบ้านมีการเกณฑ์ผู้เฒ่าผู้แก่มาช่วยกันทำบายศรีปากชาม โดยพบว่ามีการเรียกตัวลูกบายศรีว่า นมแมว และใช้ใจแต้ม ในบายศรีปากชามของชาวบ้าน งานแกะสลักผักผลไม้ พบว่า มีการแกะสลักโดยการปอก คว้าน ผลไม้ สำหรับเป็นเครื่องเสวย มีการทำมีดแกะสลักด้วยเหล็กจากต่างประเทศโดยหมื่น โล่ห์ (ช่างแสง) ช่างในพระบรมมหาราชวังการแกะสลักฟักทองเป็นโถข้าวยาตุ ในพิธีเดือนสารท งานแกะสลักยังถูกถ่ายทอดไปยังชาวบ้าน มีการแกะสลัก ลายดอกจอก ดอกจันทร์ กระชายเป็นดอกจำปา และมะม่วงเป็นรูปปลา เป็นเครื่องเคียงข้าวแช่ ซึ่งพบว่า ดอกไม้ในระยะนี้เป็นกลีบดอกเพียง 1-2 ชั้น เท่านั้น งานแกะสลักยังใช้เป็นแบบแม่พิมพ์หล่อตรา เพื่อนำมาติด โคมแขวนบูชาพระธรรมเทศนา นอกจากนี้ พบว่า การเรียนการสอนงานเครื่องสดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นการ

เรียน โดยลักษณะการฝากบุตรหลานมาฝากฝังเป็นศิษย์เพื่อฝึกฝนเล่าเรียน การเรียนคือ การรับใช้งานค้อยปรนนิบัติผู้ที่เป็นครูและเรียนรู้งานไปในเวลาเดียวกัน

3. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 4-7) ...

งานดอกไม้ พบว่า มีความเจริญสูงสุด ทั้งมีการสืบทอดรูปแบบดั้งเดิม และประดิษฐ์แต่งเติมขึ้นใหม่ มีการเกณฑ์แรงงานเด็ก ผู้หญิง ผู้ใหญ่ และข้าราชการฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีวิสาขบูชา พระราชพิธีลอยพระประทีป มีการประกวดประชันกัน งานเครื่องแขวนถูกใช้แขวนในห้องนอน มีการให้ของกำนัลของชำร่วย โดยทำกล่องใส่ดอกมะลิ มาลัยจำปา ตอนรับแขกบ้านแขกเมือง ในสมัยนี้มีการใช้ดอกไม้เพื่อมาใช้ประดิษฐ์จำนวนมากจึงเกิดอาชีพปลูกดอกไม้ในชนบทขึ้น เพื่อขายดอกแสดงถึงปริมาณที่ต้องการใช้หรือความนิยม และเกิดอาชีพรับจ้างหรือจัดจำหน่ายงานประเพณีขึ้นในเทศกาลต่าง ๆ ช่วงเวลาระยะนี้วัฒนธรรมชาวตะวันตกได้เข้ามาทำให้มีการประดิษฐ์หรือการจัดตกแต่งดอกไม้แบบสากลขึ้น เช่น การทำพวงมาลาหรือพวงหรีด และมีการเปิดโรงเรียนสอนด้านดอกไม้สด ขยายสู่ระบบการศึกษาทั่วประเทศ งานบายศรี พบว่า มีระเบียบแบบแผนตายตัว มีการห่อบายศรีด้วยผ้าคาดสีต่าง ๆ ด้านในห่อด้วยใบตอง โดยพบว่า ในงานทางพุทธศาสนา เช่น งานอุปสมบทนาคหลวงใช้การเวียนเทียน 5 รอบ นอกจากนี้ยังใช้งานบายศรีในงานสมโภชช้าง บวงสรวงพระพุทธรูปขอฝน และมีการตัดแปลงการทำบายศรีเป็นแบบใช้ผ้าคาดประดิษฐ์ โดยใช้สีเหลืองแทนบายศรีทอง สีขาวแทนบายศรีเงิน สีเขียวแทนบายศรีแก้ว งานแกะสลักพบที่มีการใช้งานที่หลากหลายขึ้น เช่น จัดตกแต่งโต๊ะอาหารเพื่อต้อนรับแขกต่างประเทศ มีการแข่งขันประดิษฐ์โถข้าวยาคุ โดยพบว่า แกะสลักเป็นลายดอกไม้ และตกแต่งโถข้าวยาคุด้วยดอกไม้สดอื่น ๆ อีกด้วย มีการส่งฟักทองขนาดใหญ่จากประเทศจีนและผู้ที่มีฝีมือแกะสลักโถฟักทองจะเป็นผู้ขาย ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลางช่างผู้ทำงานเครื่องสดพบว่ามีการเกณฑ์ช่างต่าง ๆ โดยมีเจ้านายหรือขุนนางควบคุมในส่วนองงานช่างหลวง นอกจากนี้พบว่า มีพระช่างและช่างชาวบ้านมีการกำหนดแบบแผนขึ้นอยู่กับขนาดขององค์กรและความซับซ้อนองงานช่าง พบว่า การทำงานเครื่องสดต่าง ๆ มักทำงานเป็น

กลุ่มภายใต้ระบบศักดินาของสังคมไทย เช่น ช่างเขียน ช่างสลัก ช่างแกะในงานออกพระเมรุมาศ เป็นต้น

ประวัติความเป็นมาของงานดอกไม้ บายศรี และสลักผักผลไม้สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง สามารถสรุปผลเป็นตารางโดยเรียบเรียงตามเนื้อเรื่องได้ดังนี้

1. สมัยก่อนรัตนโกสินทร์ (สมัยสุโขทัย ออยุธยา ธนบุรี)

ตาราง 1

สรุปงานดอกไม้ บายศรี และสลักผักผลไม้ในสมัยสุโขทัย

งาน	ประเภท	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/ รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
1. กระทง	ดอกไม้	ดอกไม้หลากสี พับเป็นกลีบกระทง	กรม- ศิลป์ากร	ตำรับท้าวศรี จุฬาลักษณ์	ชาววัง	พระราชพิธี จองเปรียง
2. หงส์ นก นกยูง	แกะสลัก ผักผลไม้	ข้อมสี่	กรม- ศิลป์ากร	ตำรับท้าวศรี จุฬาลักษณ์	ชาววัง	พระราชพิธี จองเปรียง
3. บายศรี	บายศรี	ใช้พวงมาลัย คบแต่งบายศรี	กรม- ศิลป์ากร	ตำรับท้าวศรี จุฬาลักษณ์	ชาวบ้าน ผู้มีชาติ ตระกูล	สักการะบูชา แม่น้ำ
4. พวงดอกไม้	ดอกไม้	ใช้ตกแต่งผม ของผู้หญิง	กรม- ศิลป์ากร	ตำรับท้าวศรี จุฬาลักษณ์	ชาวบ้าน	แต่งตัวไป ทำบุญ
5. เครื่องแขวน	ดอกไม้	ใช้ตกแต่ง เพดานประรำพิธี	กรม- ศิลป์ากร	ตำรับท้าวศรี จุฬาลักษณ์	ชาววัง	พระราช พิธีชานย์ เทาะห์
6. เย็บแบบ เป็นตัวสัตว์ ต่าง ๆ อุบะ ดาข่าย ดอกไม้ทำ เป็นขันหมาก	ดอกไม้	ร้อยกรอง ดอกไม้เป็น รูปสัตว์ 4 เท้า 2 เท้า และ ปลา	กรม- ศิลป์ากร	ตำรับท้าวศรี จุฬาลักษณ์	ชาววัง	พระราชพิธี กษัตริย์ศว- สถานเลี้ยง คอนรับแขก บ้านแขก เมือง

ตาราง 1 (ต่อ)

งาน	ประเภท	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/ รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
		- ไม้ดอกไม้สด แดง สีขาว และสีอื่น ๆ มาเย็บซ้อน กัน				
		- ไม้เทคนิค การเย็บกลีบ ดอกไม้ โดย การใช้สี อ่อนไปแก่				
		- ประกอบ อุบะรอบ ๆ ชั้นหมาก (ระย้า)				
		- ไม้ดอกไม้ การแกะ กรรณิกา				
7. พุ่มดอกไม้ พุ่มบัวแบบ ดอกไม้ ประดิษฐ์ พุ่มบัวสด	ดอกไม้	ประดิษฐ์	กรม- ศิลปากร	ตำรับท้าวศรี จุฬาลักษณ์	ชาววัง	พระราชพิธี อาษาตมมาศ บูชา
8. โคม ประดับด้วย มาลัยและพู่ ดอกไม้	ดอกไม้	พุ่มดอกไม้ ต้นนิชฐาน เป็นต้น กำเนิดพู่กลั่น	กรม- ศิลปากร			

ตาราง 1 (ต่อ)

งาน	ประเภท	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/ รวบรวม	วรรณกรรม	ช่วง	อื่น ๆ
		- ไร้ดอกไม้มีกลิ่นหอม		ตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์	- ชาววัง - ชาวบ้าน ทั่วไป	- พระราชพิธีวิสาขาบูชา
		- ประกอบกันเป็นเครื่องแขวน			- พราหมณ์ - ผู้มีตำแหน่ง ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน	- อุทิศบูชาพระรัตนตรัย
9. พนมหมาก พนมดอกไม้	ดอกไม้	- สันนิษฐานว่าเป็นพุ่มดอกไม้ - การพนมหรือการทำเป็นรูปภูเขา อาจทำรูปกรวยยอด เรียวแหลม	พ่อขุนรามคำแหงมหาราช	จารึกหลักที่ 1		พิธีกราน- กฐินหลัง ออกพรรษา
10. ชั้นหมากเงิน ชั้นหมากทอง	บายศรี	- ทำชั้นหมาก สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นลักษณะเดียวกันกับบายศรี	กรมศิลปากร	จารึกวัดบางสนุก	ผู้มีตำแหน่ง และ ชาวบ้าน	เป็นเครื่องบูชาในพุทธศาสนา

ตาราง 1 (ต่อ)

งาน	ประเภท	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/ รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
11. ชั้นหมาก ชั้นพลู	บายศรี	การเรียง หมากพลู ลงชั้น	กรม- ศิลปากร	จารึกหลักที่ 8 เขาสุมนกูฏ	ชาวบ้าน	กระบวน แห่พระ พุทธรบาท จำลองจาก เขาสุมนกูฏ ลังกามา ประดิษฐาน ในกรุง สุโขทัย เจ้าเทพรุจิ อุปสมบท เป็นภิกษุ บำเพ็ญกุศล ต่าง ๆ
12. บายศรี	บายศรี	ใช้พานใส่ บายศรี	กรม- ศิลปากร	จารึกหลักที่ 14 วัดเขมา		

ตาราง 2

สรุปงานดอกไม้ บายศรี และสลักผักผลไม้ในสมัยอยุธยา

งาน	ประเภท	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/ รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
1. สร้อยสน	ดอกไม้	มาลัยชนิด หนึ่ง	พระ มหाराช ครู	เสื่อโคคำ ฉันท		ดอกไม้ทัด
2. สร้อยสน	ดอกไม้	ใช้จำปานาน แย้ม สอดคล้อง กัน	สมเด็จพระ เจ้าฟ้า ธรรมธิ- เบศร์	นิราศธารโศก	ชาววัง	วางข้างที่ นอน
3. มาลัยซีก (เกี้ยว)	ดอกไม้	ใช้พุทธชาด ดอกไม้ขนาด เล็ก	สมเด็จพระ เจ้าฟ้า ธรรมธิ- เบศร์	นิราศธารโศก	ชาววัง	มัดมวยผม
4. มาลัย สร้อยลำดวน	ดอกไม้	ใช้ดอก ลำดวนผูกข้าว ดอกต่อกัน	สมเด็จพระ เจ้าฟ้า ธรรมธิ- เบศร์	นิราศธารโศก	ชาววัง	คล้องคอ มัดลูกหรือ มวยผม
5. เครื่อง แขวน “ระย้า”	ดอกไม้	ใช้ดอก ประยงค์และ อุบะประกอบ เป็นเครื่อง แขวน	สมเด็จพระ เจ้าฟ้า ธรรมธิ- เบศร์	บทเห่ชมไม้	ชาววัง	แขวน ประดับ
6. มาลัย	ดอกไม้	ร้อยด้วยดอก พุทธชาด	สมเด็จพระ เจ้าฟ้า ธรรมธิ- เบศร์	บทเห่ชมไม้	ชาววัง	วางข้างที่ นอน

ตาราง 2 (ต่อ)

งาน	ประเภท	ลักษณะที่ พบ	ผู้แต่ง/ รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
7. ดอก กุหลาบ	ดอกไม้	เด็ดกลีบใส่ กระทง	สมเด็จพระเจ้าฟ้า ธรรมธิเบศร์	นิราศธาร ทองแดง	ชาววัง	
8. ดอก กุหลาบ	ดอกไม้	ดอกเล็กไม่มี กลิ่นหอม	ลาลูนแบร์	จดหมายเหตุ ลาลูนแบร์ ราชอาณาจักร สยาม		
9. กล้วย คล้องมือ	ดอกไม้	ใช้ดอกมาลู- ลีร้อยเป็น มาลัยกลม ผูกด้วยอุบะ	สมเด็จพระเจ้าฟ้า ธรรมธิเบศร์	นิราศธาร โศก	ชาววัง	คล้องแขน และวาง ข้างที่นอน
10. พุ่มข้าว บิณฑ์	ดอกไม้	ใช้ข้าวมาทำ เป็นทรง กรวย	สมเด็จพระเจ้าฟ้า ธรรมธิเบศร์	นิราศธาร โศก		งาน สงกรานต์
11. พุ่ม ดอกไม้	ดอกไม้	ใช้ดอกไม้ มาลัยมาทำ เป็นพุ่มหรือ การพนม	นักปราชญ์ ราชบัณฑิต	มหาชาติคำ หลวง		งาน สมโภช
12. ฉัตร ดอกไม้	ดอกไม้	ใช้ดอกไม้ ประดิษฐ์ เป็นฉัตร	สำนัก นายกรัฐมนตรี	ประชุม จดหมายเหตุ สมัยอยุธยา ภาค 1	ขุนอิน ขุนจัน	งานพระ ราชพิธีเมรุ มาศ

ตาราง 2 (ต่อ)

งาน	ประเภท	ลักษณะที่ พบ	ผู้แต่ง/ รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
13. บายศรี	บายศรี	- เครื่อง สังวเอ ได้แก่ ข้าว ปลา มี กลิ้งหอม - พระมหา กษัตริย์ สร่งน้ำ มณฑลพิธิ และโปรย ข้าวสาร บริสุทธิ์	นักปราชญ์ ราชบัณฑิต	มหาชาติ คำหลวง		งาน สมโภช
14. บายศรี เงินทอง	บายศรี	เครื่องสังวเอ เหล่าไห ใหญ่ หมู เปิดปากทอง แกะ แพะ ไก่ เต่า งู หนู ปลา กุ้ง กบ กุ้ง ปู หอย	เจ้าฟ้าอภัย (พระราชนิ โอรสใน สมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวท้าย สระ)	โคลงนิราช เจ้าฟ้าอภัย		เช่น สรวง ศาลแห่ง หนึ่งและ ใช้เปิดปาก ทองซึ่งใช้ เฉพาะ เจ้านาย เท่านั้น

ตาราง 2 (ต่อ)

งาน	ประเภท	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/ รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
15. แกะสลัก รูปตรา ประจำพระ นามของ พระบรม วงศานุวงศ์	แกะสลัก ผักผลไม้		สำนัก นายก รัฐมนตรี	ประชุม จดหมายเหตุ สมัยอยุธยา ภาค 1	ชาวที่ซ้าย ขวา	ใช้เป็น พุทธบูชา ในวันวิสาข- บูชา

ตาราง 3

สร้างงานดอกไม้บายศรี แกะสลักผักผลไม้สมัยธนบุรี

งาน	ประเภท	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/ รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
1. สร้อยสน	ดอกไม้	-	พระยา คลัง (หน) ครั้งดำรง ตำแหน่ง หลวง สรวิชิต	ลิลิตเพชฌ มงกุฎ	ยาย	ใช้แหวน คล้อง ระหว่างอุบะ

ตาราง 3 (ต่อ)

งาน	ประเภท	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/ รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
2. บายศรี ปากชาม	บายศรี	ใช้วางซ้ายขวา มีเครื่องสังเวช หัวหมู เทียน เงิน เทียนทอง	สำนักเลขา ธิดารนายก รัฐมนตรี	ประทุมหมาย รับสั่งภาคที่ 1 สมัยธนบุรี	-	ใช้โปรด เกล้าฯ แต่งตั้งเจ้า นครศรี ธรรมราช คืนเมือง เป็นเจ้า ขันธสีมา นามขัตติย ราชนิคม สมมุติมห สววรรษเจ้า นครศรี ธรรมราช

2. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3)

ตาราง 4

สรุปงานดอกไม้สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
1. ระย้า	ใช้พู่กลิ้ง ประกอบ ตกแต่งเป็น ระย้า	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	รามเกียรติ์	ชาววัง	ตกแต่งเมรุ มาศ สันนิษ- ฐานว่าน่าจะ เป็นลักษณะ งานเมรุมาศ ในสมัย รัชกาลที่ 1
2. มณฑป ดอกไม้	ตกแต่งด้วย ดอกไม้ทั้ง 4 ด้าน	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	ดาหลัง	ชาววัง	ใช้ตกแต่ง พระ จิตกาธาน ทำเป็นทรง มณฑป
3. ระย้า	ใช้พวงมาลัย ตกแต่ง	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	ดาหลัง	ชาววัง	ใช้แขวน กลางเพดาน มณฑป
4. มณฑป ดอกไม้	- ใช้ดอกไม้มา ประดิษฐ์ ตกแต่งพื้น จิตกาธาน - มณฑป ตกแต่งด้วย พู่กลิ้ง	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	ดาหลัง	ชาววัง	การทำ มณฑป ตกแต่งด้วย ดอกไม้พบ หลักฐาน จากขุนหลวง หาว่า มณฑป ดอกไม้ใช้

ตาราง 4 (ต่อ)

งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
	- ขอบประตู ใช้ดอกไม้ หลากหลาย ชนิด - เข็มแบบเป็น รูปกระจัง ใบระกา				ในพระราช พิธีมูรธา ภิเษก
5. มณฑป ดอกไม้	- ใช้ดอกไม้สี ขาวม้าร้อย กรอง นำมา ตกแต่ง มณฑป - ตกแต่ง เพดานโดย ใช้เครื่อง โขน (ระย้า)	พระบาทสมเด็จพระ พุทธเลิศหล้าน ภาลัย	อิเหนา	ชาววัง	ตั้งประรำ พิธี ทำ มณฑปงาน พระราชพิธี มูรธาภิเษก
6. ระย้า		พระบาทสมเด็จพระ พุทธเลิศหล้าน ภาลัย	อิเหนา	ชาววัง	งานพระเมรุ ที่เมือง มัญหยา

ตาราง 4 (ต่อ)

งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
7. ดอกไม้ ประดับเมรุ มาศ	- ไข่ดอกไม้ หลายชนิด ประดับฐาน เบญจา - ตกแต่ง เพดานด้วย ดอกไม้ ประคิษฐ์รูป ดาวเพดาน - ฐานเบญจา	พระบาทสมเด็จพระ พระพุทธเลิศหล้า นภลัย	อิเหนา	ชาววัง	
8. ดอกไม้ ประดับเมรุ มาศ	ใช้ฟูกลิ้น ประดับ	พระเจ้าบรมวงศ์ เธอกรมหมื่นศรี สุเรนทร์ (พระ ราชโอรสใน พระบาทสมเด็จพระ พระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช)	โคลงถวาย พระบรมอัฐิ พระเจ้าหลวง (สมเด็จพระ ปฐมมหา ชนก)	ชาววัง	ทรง ประพันธ์ ทำนอง จดหมาย เหตุงาน ถวายพระ เพลิงและ ฉลองพระ อัฐิพระชนก ชนนี
9. ดอกไม้ ประดับงาน พิธีศพ	ใช้ฟูกลิ้น ประดับ	ฉบับหอสมุด แห่งชาติ	ขุนช้าง ขุนแผน	ชาวบ้าน	งานศพนาง วันทอง
10. ดอกไม้ พระราชพิธี อภิเษก	ประดับ เพดานด้วย มาลัยและฟูก ลิ้น	พระบาทสมเด็จพระ พระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	รามเกียรติ์	ชาววัง	ตกแต่งโรง พิธีพระราช วังในงาน สมโภช

ตาราง 4 (ต่อ)

งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
11. ดอกไม้ คบบ้าง สถานที่	- ทำเป็นรูป สัตว์ต่าง ๆ เช่น สีหราช คชา สิงห์ - ใ้ดอกไม้ เช่น มะลู่ลี สารภี พิกุล มณฑา	เจ้าพระยาคลัง (หน)	สมบัติ อมรินทร์ คำกลอน		เป็นการ บรรยาย ดอกไม้บน สวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ มีความ วิจิตรงดงาม มีกลิ่นหอม
12. ดอกไม้ ทัด	ใช้พวงมาลัย ประดับ มงกุฎหรือ ประดับส่วน ที่เป็นเครื่อง สวมศีรษะ	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	รามเกียรติ์		ตัวละคร สำคัญจะ ทรงสนาน ร่างกายให้ สะอาดและ แต่งกายด้วย ภูษิตาภรณ์ สวยงาม และนำ ดอกไม้ มาลัยประดับ ทักดู
13. ดอกไม้ ทัด	ใช้อุบะสร้อย สนทำด้วย ดอกจำปา	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	ดาหลัง	ชาววัง	ระดูประดา หนเข้าเฝ้า เฝ้าดาหาขอ คณาหงัน บุษบก้า โละ และ ตอนอื่นๆ

ตาราง 4 (ต่อ)

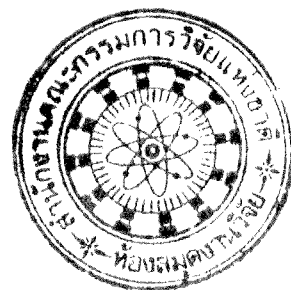
งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
14. ดอกไม้ ทัด	ใช้อูบะสร้อย สน	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	อิเหนา	ชาววัง	อูบะสร้อย สนในเรื่อง อิเหนาเรียก “อูบะแตระ”
15. สร้อยสน	-	สุนทรภู่	เห่จับระบำ นิราศสุพรรณ	ชาวบ้าน	ใช้ดอกไม้ โดยเก็บเป็น ห่อ
16. พู่กลิ้ง	ใช้ดอกมะลิตา	พระยาตรัง	โคลงนิราศ พระยาตรัง	ชาวบ้าน	-
17. พุ่ม	ทำพุ่มดอกไม้ ใช้แกน กล้วยและ มะละกอ	สมเด็จพระบวร ราชเจ้ามหาศักดิ พลเสน	ลิลิตนิราศ ราชบุรี	สันนิษฐาน ได้น่าจะ เป็นทหาร	ผู้รับทำ กล่าวว่าการ ใช้พุ่มแกน กล้วยหรือ มะละกอใช้ ในสมัยรัตน โกสินทร์ ตอนกลาง ประมาณ รัชกาลที่ 5 ซึ่งน่าจะเป็น รัชกาลที่ 2
18. เครื่อง นมัสการ	- ใช้ดอก การเกด กระดังงา จำปา มะลิ ลำเจียก - ทำพู่กลิ้ง - เย็บกระทง	สำนักเลขาธิการ นายกรัฐมนตรี	หมายรับสั่ง ภาค 4 รัชกาล ที่ 3	พระแก้ว พระคลัง สวน นาย ระวาง (เก็บ ดอกไม้)	ใช้สมโภช พระพุทธรูป และมีพระ ธรรมเทศนา สังคายนา ในพิธีสารท

ตาราง 4 (ต่อ)

งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
19. เครื่องนมัสการ	- นั้ตรดอกไม้ สด 5 ชั้น - ปักพุ่ม	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระราชพิธีสิบสองเดือน	พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุตรี	พระราชพิธีศรีสังข์-ปานกาลเมื่อครั้งรัชกาลที่ 3
20. เครื่องนมัสการ	- พุ่มดอกไม้ - นั้ตรดอกไม้ สด ร้อยด้วยมะลิและจำปา - บั้งแทรกประดับเครื่องสดแกะจากมะละกอฟักทอง - พวงพู่กลิ้ง โคมหวด โคมระย้า - ดอกไม้ ผลไม้ ประดับตกแต่งตามเสา	กรมศิลปากร	พระราชพิธีฝ่ายพระราชวังบวรฯ	ข้าราชการฝ่ายหน้าและฝ่ายใน	งานเทศนามหาชาติและจัตุราริยสัง ฃ พระที่นั่งอิศราวินิจฃัย

ตาราง 4 (ต่อ)

งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
21. ชั้นหมาก	- ใช้พานทอง 2 ชั้นมี 2 ชั้น มีฝา ครอบ	กรมศิลปากร	หมายรับสั่ง ภาค 4 รัชกาล ที่ 3	ข้าราชการ ฝ่ายใน	ตอนรับแขก เมืองมะลิกัน ในพระที่นั่ง อมรินทร์ วินิจฉัย
22. มาลัย	ใช้ดอกพิกุล	สุนทรภู่	นิราศสุพรรณ	ครูและศิษย์	การเรียน ดอกไม้โดย การรับใช้ งาน ปรนนิบัติ ผู้ที่เป็นครู และเรียนรู้ งานไปใน เวลา เดียวกัน

ตาราง 5

สรุปงานบายศรี สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

งานบายศรี	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
1. บายศรี	- พราหมณ์ ถวายใบ มะตูม - เวียนเทียน 7 รอบ	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	รามเกียรติ์	ชาวมอญ	อภิเษกทำ ทศรถ
2. บายศรี	- ตั้งช้ายขวา - ใช้เทียนเงิน เทียนทอง	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	รามเกียรติ์	ชาวมอญ	ชุบศรพรหม มาศศรี
3. บายศรี	เวียนเทียน 7 รอบ	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	รามเกียรติ์	ชาวมอญ	อภิเษก พระรามกับ นางสีดา
4. บายศรี	เป็นงาน ดำริบพิธี ใหญ่	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	รามเกียรติ์	ชาวมอญ	สมโภช พระกุมาร
5. บายศรี	- ราชครูช้าย ขวา - ใช้ดนตรี เช่น มโหรี กลอง พิณ สังข์ กั๋งสดาล - เวียนเทียน 7 รอบ	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	รามเกียรติ์	ชาวมอญ	สร้างองค์

ตาราง 5 (ต่อ)

งานบายศรี	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
6. บายศรี แก้วทอง	- ใช้ดอกไม้ 7 สี - มีหม้อน้ำ (หม้อกุมภ์)	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช	รามเกียรติ์	ชาววัง	หุงน้ำทิพย์
7. บายศรี เงิน นาก แก้วทอง	- เปิดปาก ทอง - หมู ไก่ เห็ด - เทียน รูป ทอง	พระพิธสาลี	โคลงนิราศ ทวาย	ชาววัง	บวงสรวง ศาลริมน้ำ
8. บายศรี ทองเงิน	- มีรูปสัตว์ แกะสลัก จาก มะละกอ - เปิดปาก ทอง - ยอดบายศรี ประดับด้วย เทียน - บายศรีทอง ใช้ 3 ชั้น - ขนมห เล็กน้อย กล้วย อ้อย หมากพลู รูปเทียน ข้าวดอก ดอกไม้	สำนักเลขาธิการ นายกรัฐมนตรี	หมายรับสั่ง ภาคที่ 2 รัชกาลที่ 1	วิเสท	พระราชพิธี โสกันต์พระ เจ้าลูกเธอ หลานเธอ 7 พระองค์ จศ. 1165

ตาราง 5 (ต่อ)

งานบายศรี	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
9. บายศรี แก้ว ทอง เงิน 3 สำหรับ บายศรีทอง 3 สำหรับ	- เปิดปาก ทอง - บายศรีทอง ใส่ขนมเล็ก ขนมน้อย หมากพลู รูปเทียน ข้าวตอก ดอกไม้	สำนักเลขานุการ นายกรัฐมนตรี	หมายรับสั่ง ภาคที่ 2 รัชกาลที่ 1	วิเสท	พระราชพิธี โสกันต์พระ เจ้าลูกเธอ หลานเธอ 10 พระองค์ จศ. 1166
10. บายศรี เงินทอง	- เต่า ปลา เงิน ทอง - บายศรี ตกแต่งด้วย ดอกไม้ไหว	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	อิเหนา	ชาววัง	พิธีสมโภช ลูกหลวง
11. บายศรี ปากชาม	- ใช้เงินทอง มาตกแต่ง บายศรี - ใส่กล้วยน้ำ หว่าและ แตงกวา	ฉบับหอสมุด แห่งชาติ	ขุนช้าง ขุนแผน	ชาวบ้าน	รับขวัญเด็ก ตอนกำเนิด พลายแก้ว
12. บายศรี	ป้อนมะพร้าว อ่อน ข้าวขวัญ	ฉบับหอสมุด แห่งชาติ	ขุนช้าง ขุนแผน	ชาวบ้าน	รับขวัญเด็ก ใช้รับขวัญ พลายงาม
13. บายศรี	ป้อนมะพร้าว เด็กสมมติว่า เป็นการกิน อาหารเครื่อง สังเว	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว	พระราชพิธี สิบสองเดือน	ชาวบ้าน	โกนจุก

ตาราง 5 (ต่อ)

งานบายศรี	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
14. บายศรีปากชาม	- เย็บใบตอง เป็นนมแมว (ตัวลูกบายศรี) - ใส่ข้าวปลาขนม ไข่ต้ม มะพร้าว เทียน	ฉบับหอสมุดแห่งชาติ	ขุนช้าง ขุนแผน	ชาวบ้าน	รับขวัญ นางพิม

ตาราง 6

สรุปงานแกะสลักผักผลไม้สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

งานแกะสลัก	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
1. มะปราง พลับจีนเงาะ น้อยหน้า	ใช้การรีว จัก คว้าน นำ เมล็ดออก	สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม หลวงอิสรสุนทร	ภาพย์เห่เรือ	ชาววัง	ทำเป็น เครื่องเสวย
2. มะละกอ คิบฟักทอง	- แกะสลัก เป็นรูป ต่าง ๆ ประดับ บายศรี	สำนักเลขาธิการ นายกรัฐมนตรี	หมายรับสั่ง ภาคที่ 2 รัชกาลที่ 1	พระยาศิริ ธรรมาธิราช รับสั่งให้ หมื่นโล่ห์ (ช่างแสง) ทำมีด	- ทำมีด แกะสลัก ใช้เหล็ก เทศ - ทำดอก เหล็ก สำหรับ เหลาโกลง และทำ คำหนีและ ปลอกมีด

ตาราง 6 (ต่อ)

งานแกะสลัก	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
3. ฟีก	- การฟาน - การแกะสลักฟีก เป็นรูปตามจินตนาการ	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	สังข์ทอง	ชาววัง	ทำเป็นเครื่องเสวย โดยนำไปต้มแกง
4. มะละกอดิบ	- เจียนจักแกะสลักหั่น ควัน - แกะสลักเป็นรูปพระพรหม พระอินทร์ พระนารายณ์ ทรงครุฑ ราชสีห์ - ย้อมสี	ฉบับหอสมุดแห่งชาติ	ขุนช้าง ขุนแผน	ชาวบ้าน	ใช้ตกแต่งเครื่อง ประจักษ์ณ์เทศน์
5. มะละกอดิบ	- ควัน - แกะสลักเป็นหลวงชี จีดาเถร เถร นกแร้ง	ฉบับหอสมุดแห่งชาติ	ขุนช้าง ขุนแผน	ชาวบ้าน	ใช้ตกแต่งเครื่อง ประจักษ์ณ์เทศน์มี ดอกไม้ เช่น ดอกกรัก ดาวเรือง ประดับ

ตาราง 6 (ต่อ)

งานแกะสลัก	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
6. ฟีกทอง	- ทำโถงข้าว ยาสูบโดยนำ เมล็ดคอก แกะสลัก เป็นลวดลาย ใส่ข้าวยาสูบ นำไปนั่งให้ สูก - ทำพาน ใบตองรอง	สำนักเลขาธิการ นายกรัฐมนตรี	หมายรับสั่ง ภาคที่ 4 รัชกาลที่ 3	กรมหมื่น รักษารณเรศ	พระราชพิธี เดือนสารท
7. กระจาข มะม่วงคิบ	- แกะสลัก ลายดอก- จอก ดอกจันทร์ - แกะ กระจาข เป็นจำปา และมะม่วง คิบเป็นปลา	สุนทรภู่	กลอนร่ำพัน พิลาป	ชาวบ้าน	- ถวายพระ ใช้ฝักผลไม้ แกะสลัก รับประทาน เป็นเครื่อง เคียงข้าวแช่
8. ฟีกทอง มะละกอ	- แกะสลัก หล่อเป็นรูป ตราที่ ต้องการ	สำนักเลขาธิการ นายกรัฐมนตรี	หมายรับสั่ง ภาคที่ 1 รัชกาลที่ 3	ข้าราชการ ผู้ใหญ่และ ผู้น้อย	นำตราที่ หล่อมาติด โคมแขวน เป็นพุทธ บูชา

3. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 4-7)

ตาราง 7

สรุปงานดอกไม้ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง

งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
1. พู่ก้าน	ใช้ดอก มะลิลา	พระยาบำเรอ บริรักษ์	ฉันทสังเวย กลองวินิจฉัย เกี๋ย	ข้าราชการ ฝ่ายใน	ตกแต่งพระ ที่นั่ง อมรินทร์ วินิจฉัย
2. สร้อยสน		กรมพระราชวัง บวรวิชัยชาญ	นิราศเมือง นครศรีธรรม- ราชค้ำฉันท		
3. ระย้า มาลัยพิกุล	กรองดอก มะลิเป็น ระย้า	กรมพระราชวัง บวรวิชัยชาญ	พระสมุท	ชาววัง	ถวายพระ บิดามารดา
4. พุ่ม ประดับ บายศรีต้น	ใช้พุ่ม ประดับ บายศรี 7 ชั้น	สมเด็จพระพระ- ยาเดชาดิศรฯ	ชุมนุมฉันท ดุขฎิสังเวย	ชาววัง	ขบวนมหา พยุหยาตรา และ สรรเสริญ พระมหา มณีรัตน- ปฏิมากร

ตาราง 7 (ต่อ)

งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
5. มาลัย	- ใช้มะลิ	เซอร์จอร์จ เบาร์ริง	ราชอาณาจักร	ชาวบ้าน	เมืองไทยใช้
คล้องมือ	พระราชทาน	(ชาญวิทย์	และราษฎร	ชาววัง	ดอกไม้ที่มี
มาลัยจำปา	แก่แขกบ้าน	เกษตรศิริ	สยาม		กลิ่นหอม
ระย้า	แขกเมือง	กัณฐิกา ศรีอุดม			จำนวนมาก
	- ทำกล่องใส่	แปล)			ในงานพิธี
	มะลิ มาลัย				ต่างๆ จึงเกิด
	จำปา มอบ				อาชีพปลูก
	ให้กัน				ดอกไม้
	- ใช้ดอกพุด				
	แทน				
	กุหลาบสี				
	ขาว				
	- นิยมห้อย				
	ระย้า ใน				
	ห้องนอน				
6. กระทง	- ทำด้วย	เสฐียร โกเศศ	วัฒนธรรม	ชาวบ้าน	มีการจัด
	ใบตอง		และประเพณี		จำหน่าย
	- พันเป็นกลีบ		ต่าง ๆ		กระทง
	เหลี่ยมและ				
	กลมหลาย				
	ขนาด				
	- ใส่เครื่อง				
	นมัสการ				
	เป็นพุ่ม				
	ขนาดเล็ก				
	- ปากกระทง				
	ทำพ็องห้อย				

ตาราง 7 (ต่อ)

งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
7. กระทง	- ทำด้วย ใบตองม้วน เป็นทรง กรวยยาว ประกอบ โดยนำไป เย็บรอบ ปากกระทง	เสฐียร โทเศศ	วัฒนธรรม และประเพณี ต่าง ๆ	ชาวบ้าน	มีการจัด จำหน่าย
กระทงเรือ	- ก้านรูป เสียบดอก บานไม่รู้โรย หรือ ดาวเรือง - กระทงรูป เรือทำด้วย กาบ มะพร้าว				
8. กรวย อู่ไพชฌาย์	- ไข่ดอก ลำเจียกมะลิ พุทธรักษา มาร้อย พวงมาลัย เถา 5 ชั้น หรือ 3 ชั้น	พระเจ้าบรมวงศ์ เชอกรมพระ สมมตอมรพันธุ์	ลัทธิธรรม นิยม		ใช้ถวายพระ อู่ไพชฌาย์

ตาราง 7 (ต่อ)

งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
	- กรวย				
	อุปัชฌาย์ทำ				
	คิ้วดอก				
	ลำเจียก				
	หรือยอด				
	มะพร้าว				
	อ่อนเจียน				
	ปลายให้				
	แหลมเรียง				
	เป็นแถว				
	ลดหลั่นกัน				
	ตอนล่างทำ				
	เป็นรูปดาว				
	ห้าแฉก				
	ร้อยอุบะ				
	ห้อย				
	- ประดับหัตถ์				
	หุบบางครั้ง				
	ก็ใช้				
	พวงมาลัย				
	เล็ก ๆ				
	คล้องไว้				
	ตอนล่าง				

ตาราง 7 (ต่อ)

งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
9. พวงมาลัย ดาข่าย พู่ กลิ่น ระย้า มาลัย	- ร้อยดาข่าย ใหญ่บุษบก - ร้อยดาข่าย ใหญ่ เสวตฉัตร	พระเจ้าบรมวงศ์ เธอกรมพระ สมมตอมรพันธุ์	ลัทธิธรรม นิยม	ผู้รับผิดชอบ ข้าราชการ ต่าง ๆ เช่น เจ้าพระยา ขุนพระมหา ราชครู กรม ลูกขุน	- พระราช พิธีวิสาข- บูชา - ใช้ผูกบูชา ตามพระ ที่นั่ง คูสีตมหา- ปราสาท พระที่นั่ง อมรินทร์ วินิจฉัย
10. โคม แขวน	ใช้มาลัยเปีย ตบแต่ง โคม	สมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอเจ้า ฟ้ากรมพระยา นริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระ เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรง ราชานุภาพ	สาส์นสมเด็จพระ เล่ม 8	ชาววัง	พระราชพิธี วิสาขบูชา
11. มาลัย พุ่ม ดาข่าย	- ใช้ดอกไม้ เป็นกลีบ ๆ มาร้อยมาลัย และแต่ง กลิ่นให้หอม	สมิธ มัลคอล์ม	บันทึกราช สำนักสยาม ในทรรศนะ สมิธ มัลคอล์ม	ผู้หญิง เด็ก และผู้ใหญ่ นับร้อยคน	ทำเวลา กลางคืน ณ วังพญาไท

ตาราง 7 (ต่อ)

งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
	- นำดินเหนียว มาอัดลงใน ภาชนะเงิน หรือทอง แล้วนำกลีบ ดอกไม้มาติด เป็นกลีบ ๆ				
	- นำดอกไม้ มาร้อยต่อ ๆ กันเป็นพีน นำไปตกแต่ง เป็นม่าน หรือคลุม ปิดทับ สิ่งของ				
12. พวง มาลา	- ทำทรงดอกไม้ สด - เครื่อง สักการะ	สมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอเจ้า ฟ้ากรมพระยา นริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระ เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรง ราชานุภาพ	สาส์นสมเด็จพระ เล่ม 6	- ชาววัง - เหล่า ข้าราชการ - โรงเรียน - สมาคม และห้าง ร้านต่าง ๆ	พระราชพิธี บำเพ็ญพระ ราชกุศลวัน ปิยมหาราช พระราชวัง ดุสิต มีการ ถวายพวง มาลา

ตาราง 7 (ต่อ)

งานดอกไม้	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
13. ตาข่าย ผืนใหญ่	- ร้อยตาข่าย ดอกพุดลาย 6 ก้าน 6 ดอก เป็น พื้นตาข่าย แทน ท้องฟ้าและ ท้องทะเล - ดัดกลีบ ดอกอัญชัน สีน้ำเงินเข้ม และตัด กลีบสีเขียว นำกลีบมา ติดกาวทาบ เข้าไปกับ ตัวตาข่าย ทำเป็น ระลอกคลื่น น้ำทะเล - ดัดกระดาษ ครึ่งวงกลม ติดด้วยดอก เข็มเป็น พระอาทิตย์	หม่อมหลวงเนื่อง นิลรัตน์	ชีวิตในวัง	ข้าหลวงใน วังสุนันทา	พระราช กุศล 100 วัน พระศพ สมเด็จพระเจ้า ฟ้าภาณุรังษี สว่างวงศ์ไช้ เวลาทำ 3 วัน

ตาราง 8

สรุปงานบายศรี สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง

งานบายศรี	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
1. บายศรี แก้ว เงิน ทอง		สมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอเจ้า ฟ้ามหามาลากรม พระยาบวรราช ประภักษ์	โคลงพระราช พิธีทวาทศมาส	ชาววัง	พระราชพิธี เดือน 5 สมโภชพระ ศรีรัตน ปฏิมากร
2. บายศรี ใบตอง แก้ว เงิน ทอง		สมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอเจ้า ฟ้ามหามาลากรม พระยาบวรราช ประภักษ์	โคลงพระราช พิธีทวาทศมาส	ชาววัง	พระราชพิธี เดือน 5 พระ ราชพิธี คเชนทวิศ สนาม
3. บายศรี แก้ว เงินทอง บายศรีใบตอง	มีผ้าห่อ บายศรีต้น	สมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอเจ้า ฟ้ามหามาลากรม พระยาบวรราช ประภักษ์	โคลงพระราช พิธีทวาทศมาส	ชาววัง	พระราชพิธี เดือน 8 พระ ราชพิธีทรง บำเพ็ญ อุปสมบท นาคหลวง ณ พระที่นั่ง อมรินทร์ วินิจฉัย
4. บายศรีต้น	มีผ้าห่อบาย- ศรีต้นเมื่อเอา ผ้าออกพับไว้ ที่ตักนาคใช้ ช้อนทองตัก ขวัญทุกชั้น ของบายศรีต้น	สมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอเจ้า ฟ้ามหามาลากรม พระยาบวรราช ประภักษ์	โคลงพระราช พิธีทวาทศมาส	ชาววัง	พระราชพิธี ทรงบำเพ็ญ อุปสมบท นาคหลวงมี การเวียน เทียน 5 รอบ

ตาราง 8 (ต่อ)

งานบายศรี	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
5. บายศรี	บวงสรวง 5 ศาล	สมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอเจ้า ฟ้ามหามาลากรม พระยาบาราม ปรปักษ์	โคลงพระราชนิพนธ์ พิธีทวาทศมาส	ชาววัง	พระราชพิธี เดือน 9 มี พลับพลา มณฑป อัญเชิญ พระพุทธรูป ที่เกี่ยวข้อง กับการขอ ฝน
6. บายศรี	ใช้เครื่องบัตร พลี	พระยาศรีสุนทร โวหาร (น้อย)	ฉันทลักษณ์ พระเสวต วรรณ	ชาววัง	งานกล่อม ช่างสำคัญ ในรัชกาลที่ 5
7. บายศรี ปากชาม		พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว	เงาะป่า	ชาววัง	เมื่อครั้ง เสด็จ ประพาส จังหวัด พัทลุง โปรด ให้เจ้าเมือง พัทลุง นำ เงาะคันทรงมา ชুবเลี้ยง

ตาราง 8 (ต่อ)

งานบายศรี	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
8. บายศรี ต้น	- มียอดพุ่ม ทำด้วยผ้า คาด สี เหลือง สี ขาว - มีเครื่องสด แกะสลัก ประดับ สามารถไข กลได้	สมเด็จพระเจ้าฟ้าบรม วงศ์เธอกรมพระ ยาดำรงราชานุ ภาพ	จดหมาย เหตุการณ์ไหว้ ครุฑำอาวุธ ของพระเจ้า ลูกยาเธอ	ชาววัง	ใช้บายศรี 7 ชั้นสำหรับ ลูกยาเธอ และ 5 ชั้น สำหรับพระ เจ้าลูกเธอ

ตาราง 9

สรุปงานแกะสลักผักผลไม้สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง

งานแกะสลัก	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
1. ฟักทอง	โถข้าวยาคุ แกะสลักลาย ดอกไม้ทั้งลูก ตบแต่งด้วย ดอกไม้สด หลายชนิด	สมเด็จพระบรม วงศ์เธอเจ้าฟ้า มหามาลากรม พระยาบวรราช ประภักษ์	โคลงพระราช พิธีทวาทศ มาส	ข้าราชการ ฝ่ายหน้า และฝ่ายใน	พระราชพิธี เดือนสารท มีการ ประกวด ประชันกัน

ตาราง 9 (ต่อ)

งานแกะสลัก	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
2. ฟักทอง	- โถงข้าวยา แกะสลัก คนแต่ง ด้วยดอกไม้ แกะสลัก จากมะละกอ ฟักทอง - นำดอกไม้ สดไทยมา คนแต่งโถง ข้าวยา เช่น ดอก มณฑา ขจร กุหลาบ จำปา และ จำปี ดอกไม้สด (ฝรั่ง) เช่น รักเร่ เหนียวนก- ระทุง เบญจมาศ กุหลาบฝรั่ง	พระบาทสมเด็จพระ พระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว	พระราชพิธี สิบสองเดือน	ชาววังและ ข้าราชการ ชาย-หญิง	- ผู้ชายมี ฝีมือ แกะสลัก มากกว่า ผู้หญิง - มีการสั่ง ฟักทอง ผลใหญ่ จาก ประเทศ จีน

ตาราง 9 (ต่อ)

งานแกะสลัก	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
3. ฟักทอง	โถงข้าวยา คบแต่งด้วย ลายกระหนก แกะสลัก	สำนักเลขาริการ รัฐมนตรี	ประชุมหมาย รับสั่งภาค 5 รัชกาลที่ 4	ทิวดาบ	ในหมาย รับสั่งให้ เบิกน้ำนม น้ำตาลและ ให้หา ฟักทอง ผลใหญ่
4. ฟักทอง	คบแต่ง กระหนกด้วย ฟักทอง แกะสลักเป็น รูป ลิง ชัณฑ์ ปลา เต่า และ มีการแทง หยวกสลัก สอดสี	สมเด็จพระบรม วงศ์เธอเจ้าฟ้า มหามาลากรม พระยาบารบ ปรปักษ์	โครงพระราช พิธีทวาทศ มาส	ชาววังและ ข้าราชการ ชาย-หญิง	กระหนกมี ขนาดใหญ่ และมีการ ประกวด ประชันกัน
5. เครื่องสด	- คบแต่ง กระหนกเป็น รูปเขาพระ สุเมรุทวีป ทั้ง 4 - คบแต่งเป็น กระจาด ชั้น ๆ - ใช้ดอกไม้ ตามสี กระหนก	เจ้าพระยาทิพากร วงศ์ (ชำ บุนนาค)	พิธีจ้องเปรียง ลอยกระหนก	ชาววัง ข้าราชการ พระช่าง	กระหนกมี ขนาดใหญ่ ใช้ทุนทรัพย์ จำนวนมาก มีการ ประกวด ประชันกัน

ตาราง 9 (ต่อ)

งานแกะสลัก	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่นๆ
	มีกลไกต่างๆ และวงมโหรี ขับร้องใน กระทง				
5. มันทศ	แกะสลักเป็น รูปปราสาทที่ มียอดเป็น หน้าสี่หน้า เหมือน ปราสาทพายน ของเขมร	หม่อมเจ้าหญิง ดวงจิตร์ จิตรพงศ์	บันทึก คู่พระ บารมีพระบิดา แห่งศิลปะ ไทย	ชาววัง	ทรงจัดตบ แต่งโต๊ะ อาหารเลี้ยง ชาว ต่างประเทศ
6. ฟักทอง มะละกอดิบ	- แกะสลัก ประดับ จิตกาธาน ลายดอกไม้ ใบไม้ ใช้ฟักทอง 1,000 ผล มะละกอ 101,000 ผล	สมภพ ภิรมย์	พระเมรุมาศ พระเมรุและ เมรุ	ช่างเขียน ช่างสลักช่าง แกะ ผู้รับผิดชอบ หลวงเสนา กิมุข	พระเมรุมาศ พระบรมศพ รัชกาลที่ 4 เป็นงาน แบบโบราณ ราช ประเพณี

ตาราง 9 (ต่อ)

งานแกะสลัก	ลักษณะที่พบ	ผู้แต่ง/รวบรวม	วรรณกรรม	ช่าง	อื่น ๆ
7. อุ่น น้อยหน้า ส้ม	- คว้านเมล็ด ออก - ใช้ตะขอ เกี่ยวเอา เมล็ดออก - ปลอก เปลือกแล้ว คว้านเมล็ด คังโย	สมิธ มัลคอล์ม	บันทึกกราช สำนักสยาม ในวรรณคดี สมิธ มัลคอล์ม	ชาววัง	- เป็นเครื่อง เสวย สมเด็จพระ พันปีหลวง - ใช้มีดปอก เป็น ทองเหลือง ทำให้ รสชาติ ของผลไม้ ไม่เปลี่ยน - มีดโต๊ะ เสวยใช้มีด ผสมทอง และ ทองแดง เรียกว่า นาก

จากการวิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาจากไตรภูมิมีผลต่อการกำหนดรูปแบบของงานศิลปะ งานดอกไม้บายศรี แกะสลักผักผลไม้ ดังนี้

เรื่องราวของไตรภูมิบูรพาจารย์ได้กล่าวอ้างกันว่ามีอิทธิพลต่อการก่อรูปของศิลปะ ดอกไม้ บายศรี แกะสลัก ผักผลไม้ เป็นกฎเกณฑ์ที่ควบคุมรูปแบบไว้อย่างไม่เปลี่ยนแปลงตลอดมาซึ่งภาพของไตรภูมิที่ปรากฏตามผนังโบสถ์วิหารต่าง ๆ เข้าใจว่าภาพเหล่านี้ จะแฝงแนวความคิดเป็นที่มาของกฎเกณฑ์ทางศิลปะเหล่านี้ โดยความในไตรภูมิกล่าวถึงจักรวาลที่มี เขาพระสุเมรุเป็นแกนกลางล้อมรอบด้วยเขาสัตตบริภัณฑ์จนถึงขอบจักรวาล รอบนอกเขาสัตตบริภัณฑ์ในทิศใหญ่ทั้งสี่ทิศเป็นที่ตั้งของทวีปใหญ่ทั้งสี่ทวีป ได้แก่ อุดตตรกฐทวีปตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ บูรพวิเทททวีปทางทิศตะวันตก วันออก ชมพูทวีปทิศใต้ และอมร โคยานทิศตะวันตก เฉพาะชมพูทวีปเท่านั้นที่จะเป็นดินแดนบังเกิดของพระพุทธเจ้าและมนุษย์ที่มีใบหน้าเป็นวงรี มีเกิดแก่เจ็บตาย ต้องทำบุญกุศลจึงจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปเกิดในภพภูมิอื่นได้ บนยอดเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งของเมืองไตรตรึงส์หรือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นที่อยู่ของพระอินทร์ผู้ปกครองเทวภูมิ ซึ่งอิทธิพลของเรื่องราวไตรภูมิและจักรวาลทัศน์อื่น ๆ มีผลทำให้รูปของศิลปะงานดอกไม้บายศรี แกะสลักผักผลไม้มีลักษณะดังนี้

งานดอกไม้ พบว่า ลวดลายงานประดิษฐ์มาลัยดอกไม้ ปรากฏลวดลายในประเทศไทย ได้แก่ การใช้เฟืองอุบะมาลัยแบบมีลวดลายเป็นลายเกลียวและไม่มีลวดลาย ส่วนอุบะเป็นอุบะขาเดียว (ตุ้ดตึง) ใช้ดอกตูมขนาดใหญ่ไม่มีการกรองประดิษฐ์ ปรากฏอยู่ในศิลปะขอม พุกาม ทราวดี ทั่วไป โดยสลักอยู่บนบานของทับหลัง ร่วมแบบถาลาบริวัตอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 12 ซึ่งถือว่าเก่าแก่ที่สุด เฟืองอุบะได้ถูกพัฒนาเรื่อยมาแต่รูปแบบก็ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก งานเครื่องแขวนดอกไม้สด พบว่า มีการประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา รูปทรงของเครื่องแขวนเมื่อนำมาแปลตามความหมายตามคติของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน พบว่า เป็นสัญลักษณ์ของ “ความสงบ นิ่ง เบา และสง่าขึ้นเบื้องสูง” งานเครื่องแขวนจึงเป็นศิลปะชักจูงใจในการทำความดีโดยอาศัย “โลกิยะ” เป็นการสอนบุคคลที่ยังติดข้องในกิเลสให้หวาดกลัวต่อผลของการประกอบกุศลกรรม ผู้ประดิษฐ์งานเครื่องแขวนจึงเกิดสมาธิฝึกฝนทั้งกายและใจให้เกิดความว่างจากกิเลส ช่วยให้เกิดความเบา การลอยขึ้นสู่เบื้องสูง เครื่องแขวนส่วนใหญ่ จึงมีรูปทรงรวบปลายให้ทอดเป็นทรง

จอมแห่ฟุ้งตู้เบื้องบน และฟุ้งไปหาจุดเดียวกันโดยเครื่องแขวนขนาดใหญ่ยังเป็นชั้น ๆ เป็นสัญลักษณ์ของสวรรค์ชั้นต่าง ๆ อีกด้วย

พุ่มดอกไม้หรือทางช่างศิลปะ เรียกรูปทรงนี้ว่า พุ่มข้าวบิณฑ์ สันนิษฐานเกิดจากการพนมดอกไม้ พบว่า ภาพสลักที่เขพนมธูป เป็นพุ่ม โดยนำดอกบัวมาประดิษฐ์เพื่อถวายพระศิวะ และในสมัยสุโขทัย พบว่า มีการพนมดอกไม้ พนมหมาก ซึ่งปรากฏรูปทรงเหล่านี้ตามเจดีย์สมัยสุโขทัย พุ่มดอกไม้ยังถูกสันนิษฐานว่าเกิดจากการถวายข้าวพระในสมัยโบราณ โดยใช้ข้าวปลาอาหารจริงและย่อสมมติเหลือเพียงเป็นพุ่มดอกไม้ มีการประดับยอดพุ่มด้วย ยอดพุ่มข้าวบิณฑ์ ยอดฉัตร ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับยอดเจดีย์ประเภทต่าง ๆ ของไทย นอกจากนี้พบว่า ดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์ระดับเครื่องสวมศีรษะหรือมงกุฎใช้อุษะ “สร้อยสนหรือแตระ” ซึ่งปรากฏการประดิษฐ์ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การประดับดอกไม้ที่มงกุฎ สันนิษฐานว่า เดิมเป็นดอกไม้ที่ติดกับผ้าจีบโพกศีรษะของอินเดียโบราณ เป็นดอกไม้ที่งอนอ่อนแนบหลังหู ซึ่งเข้าใจว่า หมวกผ้าหรือมงกุฎเหล่านี้ เป็นสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุ ส่วนคำว่าสร้อยสน พบว่าเป็นคำพ้องกับพวงสนที่มีความหมายถึงขนนกการเวกเป็นขนนกที่ใช้ปักมาลาของเจ้านาย เรียกว่า พระสุวรรณมาลัยหรือขนนกปักหรือดอกไม้ประดับผม

งานบายศรี พบว่า ในจารึกสมัยสุโขทัย เป็นการพนมหมากหรือสันนิษฐานว่าเป็นการทำขันหมากอย่างหนึ่ง ในจารึกพบคำว่า ขันหมากเงิน ขันหมากทอง โดยนำไปใช้ถวายในงานพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ พบว่า เป็นการจัดอาหารสมโภชต่าง ๆ โดยจัดข้าวปลาอาหารเป็นชั้น ๆ ปรากฏชัดเจนในสมัยอยุธยา พบว่า ใช้สมโภชบวงสรวย และมีระเบียบแบบแผนขึ้น การใช้ตัวเลขในบายศรี ได้แก่ 3, 5, 7, 9, 11 ซึ่งมีความหมายต่าง ๆ สันนิษฐานได้ว่า เลขมงคลสูงสุดน่าจะเป็นเลข 7 จากหลักฐานการเวียนเทียน 7 รอบ ฉัตร 7 ชั้นในศิลปกรรมต่าง ๆ ซึ่งตรงกับความหมายของวงเขาสัตตบริภัณฑ์ และการประสูติของพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพระบาท 7 ก้าวไปทางทิศเหนือซึ่งหมายถึง การขึ้นสู่ยอดสูงสุดของจักรวาล เปรียบได้กับจักรวาลที่มีภพภูมิเรียงกันขึ้นไปทางแนวตั้ง

ยอดบายศรีใช้ไข่มุกหรือดอกบัว และใช้รูปทรงของดอกไม้ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ พบว่า เป็นตัวแทนของภษณะบรรจุจักรวาล ไข่มุกเป็นต้นกำเนิดชีวิต เสมือนเป็นพระ

พรหมผู้สร้างโลก ซึ่งพระองค์กำเนิดจากพระนาภีของพระนารายณ์บรมสมันต์ โดยมีดอกบัวผุดขึ้นมา การประดับไขในบายศรีปากชามจึงเป็นตัวแทนของพระพรหม และมีเขาพระสุเมรุรองรับหรือค้ำไว้ นอกจากนี้ยังเป็นสัญลักษณ์ของพระอินทร์หรือ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับพระปรางค์ในงานสถาปัตยกรรมไทย เช่น พระปรางค์วัดอรุณ ซึ่งใช้พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณเป็นสัญลักษณ์ ไขบนยอดวิหารของ ฮินดู เรียกว่า อามลกะหรือกลศ แสดงถึงสัญลักษณ์ของพระอาทิตย์หรือหม้อน้ำทิพย์ สถิตอยู่ยอดเขาพระสุเมรุ ซึ่งพบว่า กษัตริย์ของอาณาจักรเขมร เป็นตัวแทนของพระอาทิตย์และดอกบัว นอกจากนี้การตั้งอยู่ของบายศรีต้นและบายศรีปากชาม คือ แกนไม้ เป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างชั้นต่าง ๆ ของบายศรี หรือกรวยข้าวและไขต้ม โดยพบว่าแกนไม้ เป็นสัญลักษณ์ของก้านดอกบัว หรือ เขาพระสุเมรุ เมื่อเปรียบเทียบกับภาพสลักใน ศิลปกรรมเขมร พบว่า ก้านดอกบัวของภาพสลักนารายณ์บรมสมันต์ หรือภาพการกวน เกษียรสมุทรซึ่งใช้เขามัทระหรือเขาพระสุเมรุ จะสลักเพียงเป็นแกนเสาเท่านั้น ในทาง พระพุทธศาสนาสัญลักษณ์ของแกนกลางหมายถึงหมุดของพระอินทร์ หรืออินทริละ แสดงถึงความมั่นคงถาวร ความคุ้มครอง

กรวยข้าวในบายศรีปากชาม พบว่า ตรงกับคำว่า พุ่มข้าวบิณฑ์ หรือรูปทรงบาตร พระที่เปี่ยมไปด้วยข้าวสุก ซึ่งคำว่า บาย ก็แปลว่า ข้าวสุก โดยพบหลักฐาน การบูชาพระ ศิวะก็ใช้ก้อนข้าวสุกถวายเป็นเครื่องสังเวยตามลักษณะของอินเดียโบราณ ตัวของบายศรี ปากชามจะใช้ 3 ชั้น ซึ่งตรงกับเขาตรีภูฏบรรพต หรือเขาสามเ้าที่รองรับเขาพระสุเมรุ ส่วนเมงคาใช้แทนตัวเต่าหรือปลาที่หนุนเขาพระสุเมรุ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาตัวเลขที่ใช้ในบายศรีปากชาม พบว่าใช้ตัวบายศรี 3 เมงคา 3 และกรวย 1 ตรงกับจักรวาลทัศน์ ของคัมภีร์ปุราณะของพราหมณ์ ซึ่งแบ่งจักรวาลเป็น 6 ทวีป ต่างจากไตรภูมิมี 4 ทวีป จึง แปลสัญลักษณ์ของบายศรีปากชามตามคำภีร์ปุราณะ คือ กรวยข้าวตรงกับชมพูทวีป ตัว บายศรีและเมงคาตรงกับทวีปต่าง ๆ คือ ปลักข ศาลมลิ เกราณูจ สัก ปุษกร โดยมีเขาพระ สุเมรุอยู่บนใจกลางชมพูทวีป ซึ่งในที่นี้คือ ไขต้ม หรืออีกความหมายหนึ่ง คือ จำนวนทิศ ทั้ง 7 ทิศของชาวอินเดียโบราณ เชื่อว่า พระอินทร์ ทรงสร้างดินแดนทั้ง 6 ทิศ สัญลักษณ์ ของหมุด 6 ตัว (ตัวบายศรีและเมงคา) ที่ทำให้โลก (กรวยข้าว) กว้างใหญ่และมีภพสวรรค์ สูงเด่นขึ้น ไม้ขนบายศรี พบว่า เป็นบันไดขึ้นเขาพระสุเมรุ โดยมีพุ่มบนยอดบายศรีต้น

เป็นเสมือนวิมานของพระอินทร์ ซึ่งบันไดเงิน บันไดทอง บันไดแก้ว ในพุทธประวัติ พระอินทร์ทรงเนรมิตขึ้นเพื่ออัญเชิญพระพุทธองค์เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ งานแกะสลักผักผลไม้ พบว่า รูปแบบของงานแกะสลักเป็นผลสะท้อนจากคติ เทวราช หรือสมมติเทพ จากงานเมรุมาศซึ่งมีการแกะสลักรูปเทวดา และสัตว์หิมพานต์ ต่าง ๆ และลายดอกไม้ ใบไม้ ซึ่งสัตว์หิมพานต์ที่นิยมได้แก่ พญานาคใช้ประดับตกแต่ง บายศรีในงานอุปสมบทและงานอื่น ๆ นาคเป็นสัญลักษณ์ในระบบจักรวาล หมายถึง การไหลเวียนของน้ำลงมาจากเขาพระสุเมรุ นาคยังหมายถึง สายรุ้ง หรือสะพาน โค้งเวียน รอบแกนจักรวาล โดยไล่ขึ้นไปจนถึงจุดสูงสุดโดยตรงกับการทำประทักษิณ หรือการ เวียนขวา ในงานสถาปัตยกรรมของเขมรใช้พญานาคพันแกนเขามัทระหรือเขาพระสุเมรุ จึงทำบันไดเป็นรูปพญานาค นอกจากนี้ นาค ตรงกับการบวชนาค และเป็นชื่อผู้บวชใน พิธีบรรพชาอุปสัมปทาลวดลายแกะสลักผักผลไม้ พบว่า มีวิวัฒนาการจากดอกบัวซึ่งเป็น ต้นแบบของงานศิลปกรรมของไทยเกือบทุกสาขาและการเรียนแกะสลักผักผลไม้ จะเริ่ม ฝึกด้วยการแกะสลักรูปกลีบบัว และมีชื่อเลียนแบบดอกไม้อื่น ๆ จากธรรมชาติ เช่น ดอก รักเร่ ลายรวงข้าว เป็นต้น ลวดลายกลีบบัวนี้ ได้ถูกพัฒนาขึ้นเป็นแบบประดิษฐ์มากขึ้น เช่น ดอกเพชรสยาม ซึ่งเป็นลวดลายแม่แบบหนึ่งของไทย ดอกไม้ที่เป็นต้นแบบอีกชนิด หนึ่งคือ ลวดลายดอกไม้เลียนแบบธรรมชาติโดยมีลักษณะ คือ มีกลีบรอบนอกเพียง 1-2 ชั้น เส้นรอบวงมีขนาดเล็กและมีลวดลายเป็นตารางแบบง่าย ๆ หรือมีกลีบแฉก 1-2 ชั้น เท่านั้น ซึ่งตรงกับลักษณะของ “ดอกกลม” ดอกไม้ในงานศิลปกรรมของไทยตั้งแต่ยุค แรก ๆ ของไทย เช่น ทวารวดี และศิลปะอื่น ๆ ในภูมิภาคที่ร่วมสมัยในปลายศิลปะทวารวดี ลายใบไม้ พบว่า มีการเลียนแบบจากงานศิลปกรรม เช่น ใบฝ้าย หรือใบเทศ ซึ่งมี ต้นแบบจาก กรีก โรมัน ในสมัยอยุธยาลายใบแกะสลักก็นำรูปแบบดังกล่าวมาใช้และ ประยุกต์เป็นลวดลายต่าง ๆ มากมาย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษางานดอกไม้บายศรี แกะสลักผักผลไม้ ในสมัยสุโขทัยถึง รัตนโกสินทร์ตอนกลาง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ด้านเครื่องดนตรี ใช้วิธีศึกษาด้านเอกสารเป็นสำคัญ ซึ่งหลักฐานต่าง ๆ มีจำนวนน้อย และใช้เวลาศึกษามาก โดยผู้วิจัยใช้เวลาเก็บรวบรวมหลักฐานนานกว่า 2 ปี จึงมีข้อมูลเพียงพอสำหรับการวิจัย ฉะนั้นผู้ที่จะทำวิจัยด้านนี้ควรคำนวณเวลาและทุน เพื่อได้งานที่สมบูรณ์ตรงกับเวลาและทุนที่ใช้วิจัย

2. การรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติด้วยการทำวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ และเสริมสร้างพัฒนาเป็นทรัพย์สินทางภูมิปัญญา สร้างทุนทางเศรษฐกิจ การอนุรักษ์เป็นบันทึกประวัติความเป็นมาต่าง ๆ อย่างถูกต้องจะเป็นการรักษาสมบัติของชาติเพราะปัจจุบันมีชาติต่าง ๆ นิยมนำศิลปะไทยไม่ว่าจะเป็นงานดอกไม้ไทย แกะสลักผักผลไม้ อาหารไทย ไปใช้และจดลิขสิทธิ์เป็นของตนเอง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านนี้จึงต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้ถูกต้องสืบไป

ภาคผนวก ก

วิพากษ์หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร

งานวิจัยเรื่อง งานดอกไม้ บายศรีเกะสลักผักผลไม้ สมัยสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ ตอนกลาง ใช้วิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (historical approach) การใช้เอกสารต้องนำมา วิพากษ์วิธีทางประวัติศาสตร์ (historical criticism) เพื่อประเมินคุณค่าของหลักฐานและ ข้อมูล ค้นกรองหลักฐานที่น่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้คัดเลือกเอกสารจำนวน 32 เล่ม แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มวรรณกรรม กลุ่มบันทึกบอกเล่า และกลุ่มหมายรับสั่ง โดยไม่รวม หลักฐานที่ใช้ตีความต่าง ๆ ซึ่งเป็นหลักฐานช่วยให้ความหมายและบอกถึงรายละเอียด เพิ่มเติม จึงไม่รวมอยู่ในรายการพิจารณาดังมีรายละเอียดดังตาราง 10

ตาราง 10

วิพากษ์หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร

		เกณฑ์ภายนอก				เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	เขียนจาก บันทึก ความคิดเห็น ชัดเจน	มีทัศนคติ ความ ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ

กลุ่ม

วรรณคดี

1) พระ	กรม	คัดลอก	2545	เผยแพร่เพื่อ โรงพิมพ์	รัตนโกสินทร์	1) กรม	บันทึก	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร
บวรราช	คิดป่ากร			การศึกษา	ตอนต้นและ	พระราชวัง				กล่าวถึง ฟุ่มที่
นิพนธ์	รวบรวม			ดอกเบ็ญ ตอนกลาง		บวรมหา สุรสิงหนาท				ทำจากกระดาษ ยอตกด้วย
						2) กรม พระราชวัง				แทนมะละกอ
						บวรมหาเสนา นุรักษ์				บนงาน นายศรีเครื่อง แขวน

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก			เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	มีทัศนคติ ด้าน ความเห็น ส่วนตัว	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ

3) กรม

พระราชวัง

บรมมหาศักดิ์

พลเทพ นักกวี

และพระมหา

อุปราชา

2) วรรณกรรม คัดลอก 2545 เผยแพร่เพื่อ

กรรมสมัย คิดปกกร

อยุธยา รวบรวม

ศึกษาศาสตร์

การศึกษ

ปลาย

อยุธยาตอน

พระราชโอรส

ในสมเด็จพระ

เจ้าอยู่หัวท้าย

สระ

ไม่มี

บันทึก

ชัดเจน

เอกสาร

กล่าวถึงงาน

ดอกไม้และ

บายศรีในสมัย

อยุธยา

ตาราง 10 (ต่อ)

เกณฑ์ภายนอก			เกณฑ์ภายใน							
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	สถานที่ จัด พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	เขียนจาก บันทึก ความเห็น ส่วนตัว	มีทัศนคติ ความ คิดเห็น ส่วนตัว	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ

2) เจ้าฟ้า

ธรรมธิเบศร์
พระราชโอรส
องค์ใหญ่ใน
สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวบรม
โกศ

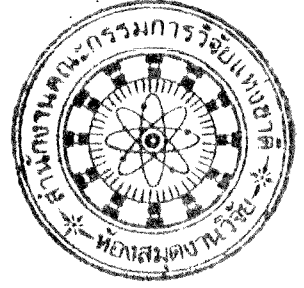
3) เงาะป่า	รัชกาลที่ 5	คัดลอก	2545	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	สุรสภา ตอนต้น	รัตนโกสินทร์	บันทึก พระมหา- กษัตริย์	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร	กล่าวถึงการใช้ ยาขี้ผึ้ง ทำขี้ผึ้ง เงาะคั้ง
------------	-------------	--------	------	--------------------------	------------------	--------------	-------------------------------	-------	--------	--------	--

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก				เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	เขียนจาก บันทึก ความเห็น	มีทัศนคติ ความ ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
4) โคลง ลิลิตนิ ราชนารี	กรม ศิลปากร รวบรวม	คัดลอก	2545	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	รัตนโกสินทร์ ตอนต้น	นักกวีและ พระเจ้าในองยา เชอรัชกาลที่ 2	บันทึก	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงการ ประดิษฐ์พิมพ์ บายศรีใน สมัยรัชกาลที่ 2 ครังเสด็จ ยกทัพไปตั้ง จัดทัพ พม่า

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก			เกณฑ์ภายใน					
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์	สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	มีทัศนคติ บันทึก คิดเห็น ส่วนตัว	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
5) โคร่ง	สมเด็จพระเจ้า	คัดลอก	2547	เผยแพร่เพื่อ	กรม	รัตนโกสินทร์	นักกวีและ	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร
พระราช	ฟ้ามหา			การศึกษา	ศิลปากร	ตอนกลาง	พระบรม			กล่าวถึงงาน
พิธีทวา	มาลากรรม						วงศ์ศานุวงศ์			พระราชพิธี
ทศมาส	พระยา									12 เดือน ใน
	บาราบ									สมัยรัชกาลที่
	ปรปักษ์									4 และ 5
6) ดาหลัง	รัชกาลที่	คัดลอก	2514	เผยแพร่เพื่อ	แพร่	รัตนโกสินทร์	นักกวีและ	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร
1				การศึกษา	พิทย	ตอนต้น	พระมหา			กล่าวถึงงาน
							กษัตริย์			แนรมาศ

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก				เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	เขียนจาก บันทึก ความคิดเห็น	มีทัศนคติ ความ ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
7) รม- เกียรติ	รัชกาลที่ 1 คัดลอก	2515	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	แพร่ พิทยา	รัตนโกสินทร์ ตอนต้น	นักกวีและ พระมหากษัตริย์	บันทึก	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงงาน เมรุมาศ ตกแต่งด้วย ดอกไม้
8) สังข์- ทอง	รัชกาลที่ 2 คัดลอก	2514	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	กรม ศิลปากร	รัตนโกสินทร์ ตอนต้น	นักกวีและ พระมหากษัตริย์	บันทึก	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงงาน แกะสลัก ผลไม้เพื่อ รับประทาน

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก				เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	เขียนจาก บันทึก คิดเห็น	มีทัศนคติ ความ ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
9) ภาพ เหนือ	รัชกาลที่ 2 คัตลอก	คัตลอก 2516	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	คุรุสภา รัตนโกสินทร์ ตอนต้น	รัตนโกสินทร์ ตอนต้น	นักกวีและ พระมหา- กษัตริย์	บันทึก ไม่มี	ชัดเจน ไม่มี	เอกสาร กล่าวถึงงาน แกะสลัก ผลไม้เพื่อ รับประทาน	เอกสาร กล่าวถึงงาน แกะสลัก ผลไม้เพื่อ รับประทาน
10) อีเหนา	รัชกาลที่ 2 คัตลอก	คัตลอก 2543	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	บรรณา การ รัตนโกสินทร์ ตอนต้น	รัตนโกสินทร์ ตอนต้น	นักกวีและ พระมหา- กษัตริย์	บันทึก ไม่มี	ชัดเจน ไม่มี	เอกสาร กล่าวถึงงาน เมรุมาศ ตกแต่งถวาย ดอกไม้	เอกสาร กล่าวถึงงาน เมรุมาศ ตกแต่งถวาย ดอกไม้

ตาราง 10 (ต่อ)

เกณฑ์ภายนอก			เกณฑ์ภายใน								
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์	สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	เขียนจาก บันทึก ความเห็น	มีทัศนคติ ความ ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
11) ชุมชน พื้นที่คูขุด สังเว	กรม- คัตลอก	2503	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	คุรุสภา ตอนต้น	รัตนโกสินทร์	นักวิ 2 ท่าน	บันทึก - พระยาศรี สุนทร โวหาร (เมื่อ ครั้งเป็นขุน สาร ประเสริฐ) - พระยาบำเรอ บริรักษ์	บันทึก	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงงาน บายศรีใน งานกล่อม ช้างและ ดอกไม้ไฟ. กลืน

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก				เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	เขียนจาก บันทึก ความเห็น	มีทัศนคติ ความ ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
12) วรรณกรรม	สิทธิ พินิจ ภูวคด รวบรวม	คัดลอก	2525	เผยแพร่เพื่อ ไทย การศึกษา วัฒนา พานิช	สุโขทัย	ไม่มี	บันทึก	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงพนม หมาก พนม ดอกไม้ เอกสาร กล่าวถึงงาน แกะสลัก ฝัก รับประทาน เป็นเครื่อง เคียงข้าวแช่
13) ทรัพย์สิน พิถน	สุนทรภู่	คัดลอก	2518	เผยแพร่เพื่อ บรรณา- การ การศึกษา	รัตนโกสินทร์ ตอนต้น	ไม่มี	บันทึก	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงงาน แกะสลัก ฝัก รับประทาน เป็นเครื่อง เคียงข้าวแช่

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก			เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ตรงจำ	มีทัศนคติ ความ คิดเห็น ส่วนตัว	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
14) ขุนช้าง ขุนแผน	หอสุมุด แห่งชาติ	คัดลอก	2514	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	ศิลปิน บรรณา- การ	รัตนโกสินทร์ นักกวี	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงงาน แกะสลัก มะละกอ ประดับ เครื่องกั้นผ้า เทศน์งาน บายศรีของ ชาวบ้าน

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก			เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	มีทัศนคติ ความ คิดเห็น ส่วนตัว	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
15) นงนพ มคด้ารับ ทำวศรี จุฬาลักษณ์	กรม ศิลปากร	คัดลอก	2513	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา บรรณา การ	สุโขทัย (นัก- ประวัติศาสตร์ /แต่งขึ้นใน สมัยรัตน- โกสินทร์ ตอนต้น)	นางสนม บันทึก	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงงาน แกะสลักฝัก ผลไม้ ดอกไม้ บายศรี ชั้นหมากพุ่ม

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก			เกณฑ์ภายใน					
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์	สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	เขียนจาก บันทึก ความเห็น ส่วนตัว	มีทัศนคติ ต่อ ความ ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ

กลุ่มบันทึก

บอกเล่า											
18) ลัทธิ	พระเจ้า	คัดลอก	2504	เผยแพร่เพื่อ	คุรุสภา	รัตนโกสินทร์	ผู้เชี่ยวชาญ	บันทึก	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสารกล่าวถึง
ธรรมเนียน	บรมวงศ์			การศึกษา		ตอนกลาง	ประวัติศาสตร์				การเกณฑ์ข้า-
เล่ม 2	เชอกรม						และพระบรม				ราชร้อยพวง
	พระสมมต						วงศ์มานวงศ์				ดอกไม้มา
	อมรพันธุ์										แขวนในวัด
	เรียบเรียง										พระศรีรัตน
											ศาลาดารามและ
											พระบรมมหา
											ราชวัง

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก			เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ ที่ พิมพ์	สถานที่ อายุของ หลักฐาน หรือความ ทรงจำ	ความ สามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	มี ทัศนคติ ความ ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
19) ราช อาณาจักร และราชบุตร สยาม	เซอร์ จอห์น เบาร์ริง	คัดลอก	2547	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	รัตนโกสินทร์ ตอนกลาง	นักเดินทาง และชุด	มี	ไม่ ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงงาน ดอกไม้สมัย รัชกาลที่ 4 และชาวสวน ปลูกดอกไม้

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก		เกณฑ์ภายใน					
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน หรือความ ทรงจำ	เขียนจาก บันทึก ความเห็น ส่วนตัว	มีทัศนคติ ความ ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
20) สานส์- สมเด็จ	สมเด็จพระ เจ้าบรมวงศ์ เธอกรมพระ ยาดำรงรา- ชาานุภาพ และสมเด็จพระ พระเจ้า บรมวงศ์ เธอเจ้าฟ้า กรมพระ ยานริศรา นุวัตติวงศ์	คัดลอก	2504	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	รัตนโกสินทร์ นิก	บันทึก ประวัติศาสตร์ และพระบรม วงศ์ยานุวงศ์	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงงาน ดอกไม้ใน สมัยรัชกาล ที่ 6

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก				เกณฑ์ภายใน					
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	ปีที่ วัตถุประสงค์	สถานที่	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน	เขียนจาก บันทึก หรือความ ทรงจำ	มีทัศนคติ ความ คิดเห็น ส่วนตัว	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
21) ชีวิตใน วัง	หม่อม- หลวง เ็นอง นีลรัตน์	คัดลอก	2539	เพื่อความ บันทึกลงและ เผยแพร่	กรุงเทพฯ	รัตนโกสินทร์ ตอนกลาง	ข้าหลวง ดำหนักพระ- วิมาดาเธอฯ	บันทึก จากความ ทรงจำ	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงงาน ดอกไม้ใน งานบำเพ็ญ พระราชกุศล 100 วัน พระ ศพสมเด็จพระเจ้า ฟ้าภาณุรังษี สว่างวงศ์

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก				เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	เขียนจาก บันทึก ความคิดเห็น	มีทัศนคติ ความ ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
22) ฝึกอบรม เจ้าหน้าที่ คนงาน คนไม่สด	มณีรัตน์ จันทนะ ละลิน	ต้นฉบับ	2527	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	รัตนโกสินทร์ ตอนกลาง	ศาสตราจารย์ ด้านศิลปะ ประติมากรรม	บันทึก จากคำ บอกเล่า	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงงาน ดอกไม้ใน สมัยรัชกาล ที่ 5
23) ราชดำ สยามใน ทรวง ของหมอ สมิธ	สมิธ	แปล	2542	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	รัตนโกสินทร์ ตอนกลาง	แพทย์ประจำ ราชสำนัก	บันทึก จากความ ทรงจำ	มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงชีวิต ความเป็นอยู่ ในวังมีการ ทำดอกไม้ และแกะสลัก ผักผลไม้

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก				เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน	เขียนจาก บันทึก หรือความ ทรงจำ	มีทัศนคติ ความ ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
24) รัตเกล้า โชตะมระ	ถาวรย์ คัคลอก	คัคลอก	2542	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	รัตนโกสินทร์ ตอนกลาง	นักเขียน	บันทึก	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึง บันทึกของ หม่อมเจ้าหญิง ดวงจิตร์ จิตร พงศ์ พระธิดา สมเด็จพระเจ้า ฟ้ากรมพระยา นริศรานุวัดติ วงศ์มีการ แกะสลักกลาง โต๊ะอาหาร

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก			เกณฑ์ภายใน			หมายเหตุ		
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์	สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	มีทัศนคติ ความ คิดเห็น ส่วนตัว	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
25) พระ ราชพิธีถือน้ำ สงกรานต์	รัชกาลที่ 5 คัดลอก	คัดลอก	2550	เป็นแบบ เรียน	วงศ์ การค้า ของ สภคค.	รัตนโกสินทร์ ตอนกลาง	นักเขียนและ พระมหา- กษัตริย์	บันทึก ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร กล่าวถึงพระ- ราชพิธีถือน้ำ สงกรานต์ มี การใช้บายศรี ดอกไม้ แกะสลัก โถ ข้าวยา

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก			เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน ของผู้เขียน	เขียนจาก บันทึก หรือความ ทรงจำ	มีทัศนคติ ความ คิดเห็น ส่วนตัว	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
26) วัฒนธรรมและ ประเพณี ต่างๆ	เด็ฐอobr โทเศศ	คัศลอก	2516	แผยแพรเพรเพื่อ คล้ง ร้ตนโกลิณฑร คณกคย	ผู้เศฐยวชหญ	บันทึก	ไมม่	ช้ตเจน	หลัศฐาน กถ่วร้งการ เปลัยนเปลง รุบแบบของ กระทงและม่ การจ้ศ จ้าหน้าย

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก			เกณฑ์ภายใน						
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์	สถานที่	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน	เขียนจาก บันทึก หรือความ ทรงจำ	มีทัศนคติ ความ คิดเห็น ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ

กลุ่มหมาย

รับส่ง

27) จดหมาย	สำนัก	คัดลอก	2510	เผยแพร่เพื่อ	สำนัก	อยุธยาตอน	พระมหา-	บันทึก	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร	
เหตุสมัย	ทำเนียบ			การศึกษา	นายกรัฐมนตรี	ปลาย	กษัตริย์				กล่าวถึงหมาย	
อยุธยา	รัฐมนตรี				มนตรี						รับส่ง เรื่อง	
ภาค 1	รวบรวม										พระบรมราชโองการ	
											การประดับ	
											ฉัตรดอกไม้ม	

ตาราง 10 (ต่อ)

เกณฑ์ภายนอก			เกณฑ์ภายใน			หมายเหตุ			
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	เขียนจาก บันทึก หรือความ ทรงจำ	มีทัศนคติ ความ ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
28) ประชุม หมายรับสั่ง	สำนัก เลขธิการ	คัดลอก	2523	สำนัก เลขธิการ	กรุงธนบุรี	บันทึก	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร
ภาคที่ 1	คณะรัฐ มนตรี			คณะรัฐ- มนตรี					กล่าวถึงหมาย รับสั่งให้เจ้า นครศรีธรรม- ราชขึ้นครอง เมืองเป็นเจ้า ชั้นตรีขึ้นมา มี การใช้บายศรี สมโภชน์
ธนบุรี	รวบรวม								

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก				เกณฑ์ภายใน			
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ สถานที่ พิมพ์ หลักฐาน หรือความ ตรงใจ	อายุของ บัญชี ความ คิดเห็น ส่วนตัว	มีทัศนคติ ความ ชัดเจน	สื่อ ความ ชัดเจน	ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
29) ประชุม	สำนัก คัดลอก	2525	เผยแพร่เพื่อ	รักตนโกสินทร์	ไม่มี	ชัดเจน	เอกสาร		
หมายรับสั่ง	นายรัฐ- ภาคที่ 2	มนตรี	การศึกษ	เดชาธิการ	กษัตริย์		กล่าวถึงหมาย		
สมัยกรุง	รวบรวม	มนตรี	คณะรัฐ- มंत्री				รับสั่งงาน		
รัตนโก- ลินทร์							บายศรี		
							ดอกไม้		
							แกะสลักโถ		
							ข้าวยาคุใน		
							สมัยรัชกาล		
							ที่ 1		

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก				เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	เขียนจาก บันทึก ความเห็น ส่วนตัว	มีทัศนคติ ความ คิดเห็น	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
30) ประชุม หมายรับสั่ง ภาคที่ 4 ตอนที่ 1 สมัยกรุงรัตน โกสินทร์ รัชกาลพระ บาท สมเด็จ พระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัว จ.ศ. 1186- 1203	สำนัก เลขาธิการ นายกรัฐมนตรี	คัดลอก	2536	เผยแพร่เพื่อ การศึกษา	รัตนโกสินทร์	พระมหา- กษัตริย์	บันทึก	ไม่มี	ชัดเจน	หลักฐาน กล่าวถึงหมาย รับสั่งงานพระ ราชพิธี โศกณัฐพระ เจ้าลูกเธอ หลานเธอมี การแกะสลัก รูปสัตว์ใต้ บายศรี และ แกะสลักโถ ข้าวยา

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก				เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	วัตถุประสงค์	สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ทรงจำ	เขียนจาก บันทึก ความคิดเห็น ส่วนตัว	มีทัศนคติ ต่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ.
31) ประชุม หมายรับสั่ง การ	คณะกรรมการ คัดลอก	คัดลอก	2548	จัดพิมพ์เป็น ที่ระลึกเนื่อง ในโอกาสที่ วันพระบรม ราชสมภพ ครบ 200 ปี	รุ่งศิลป์ การพิมพ์ (1977) จำกัด	รัตนโกสินทร์	พระมหา- กษัตริย์	บันทึก	ไม่มี	หลักฐาน กล่าวถึงหมาย รับสั่งและสกัด โอ่งพักทองใส่ ข้าวยา
ภาค 5 ตอน ที่ 1 สมัย กรุงรัตน- โกสินทร์	พิจารณา ต้นฉบับ จดหมาย เหตุกรุง									
รัชกาลพระ- บาทสมเด็จพระ จอมเกล้า เจ้าอยู่หัว	รัตนโก- สินทร์ ตีพิมพ์ รวบรวม									
จศ. 1213										

ตาราง 10 (ต่อ)

		เกณฑ์ภายนอก			เกณฑ์ภายใน				
เอกสาร	ผู้แต่ง/ ผู้รวบรวม/ ผู้เรียบเรียง	ลักษณะ ของ เอกสาร	ปีที่ เผยแพร่	สถานที่ พิมพ์	อายุของ หลักฐาน	ความสามารถ ของผู้เขียน หรือความ ตรงจำ	มีทัศนคติ ความ คิดเห็น ส่วนตัว	สื่อ ความ ชัดเจน	หมายเหตุ
32) พระบรม ศาสณูมหาศ และณรูใน สมัยรัตน โกสินทร์	สมภพ ภิรมย์ รวบรวม	คัดลอก	2539	จัดพิมพ์เป็น ที่ระลึกเนื่อง ในโอกาสที่ วันพระบรม ราชสมภพ ครบ 200 ปี	รุ่งศิลป์ การพิมพ์ (1977) จำกัด	รัตนโกสินทร์	พระยาพิพาก วงศ์ผู้บันทึก พงศาวดาร รัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 5	บันทึก ไม่มี	หลักฐาน กล่าวถึงหมาย รับสั่งให้ นำเอาพิภพของ มะละกอมมา แกะสลักใน งานพระเมรุ- มาศจำนวน มาก

ภาคผนวก ข
ประวัติผู้เชี่ยวชาญพิเศษ

ประวัติผู้เชี่ยวชาญพิเศษ

1. ประวัติอาจารย์พิเศษพรณ สิทธิไตรย์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์-แกะสลักเครื่องสด)

- พ.ศ. 2469 เกิดที่จังหวัดสกลนคร
- พ.ศ. 2483 จบประโยควิชาชั้นสูง โรงเรียนการช่างสตรี พระนครใต้
กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2533 ปริญญาครุศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ โปรแกรมวิชาครุกรรม-
ศาสตร์ทั่วไป
สายมัธยมศึกษาสาขาวิชาการศึกษา วิทยาลัยครูจันทระเกษม
สหวิทยาลัย รัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2493	ครูโรงเรียนการช่างสตรี	จังหวัดสกลนคร
พ.ศ. 2498	ครูโรงเรียนการช่างสตรี	จังหวัดตรัง
	ครูโรงเรียนการช่างสตรี	จังหวัดสมุทรสงคราม
พ.ศ. 2502	ครูโรงเรียนการช่างสตรี	จังหวัดกาญจนบุรี
พ.ศ. 2505	ครูโรงเรียนการช่างสตรี	จังหวัดนครปฐม
พ.ศ. 2510	ครูโรงเรียนการช่างสตรี	จังหวัดสุโขทัย
พ.ศ. 2529	ครูโรงเรียนการช่างสตรี ไซติเวช	จังหวัดกรุงเทพฯ
พ.ศ. 2530	เกษียณอายุราชการ	

ผลงานทางวิชาการ

- พ.ศ. 2520 จัดทำเนื้อหาและเผยแพร่ผลงานแกะสลักผักผลไม้ใบดอง ดอกไม้สด
ในนิตรสาร สกุลไทย และนิตรสารหญิงไทย ถึงปัจจุบัน
- พ.ศ. 2514 จัดทำหนังสือศิลปะการแกะสลักผักผลไม้ เล่มที่ 1

- พ.ศ. 2527 จัดทำหนังสือศิลปะการแกะสลักผัก ผลไม้ เล่มที่ 1 พิมพ์ครั้งที่ 1
พ.ศ. 2527 ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2528 ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2532
- พ.ศ. 2528 จัดทำเนื้อหาและเผยแพร่ผลงานแกะสลักผัก ผลไม้ ใบตอง ดอกไม้สด
ในนิตยสารขวัญเรือน ฉบับงานฝีมือ ถึงปัจจุบัน และในวารสาร
คหเศรษฐศาสตร์
- พ.ศ. 2529 หนังสือศิลปะการแกะสลักผัก ผลไม้ เล่มที่ 3 ได้รับรางวัลประเภท
หนังสือสวยงาม ในงานหนังสือแห่งชาติ ครั้งที่ 15
- พ.ศ. 2533 - หนังสือตำรับอาหารวิจิตร สำนักพิมพ์ศรีสยาม
- จัดทำเนื้อหาและเผยแพร่ผลงานแกะสลักผัก ผลไม้ ใบตอง
ดอกไม้สด ในสารานุกรมสำหรับเยาวชน เล่มที่ 13 ในโครงการ
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ
- พ.ศ. 2534 หนังสือแกะสลักวิจิตรและอาหารวิจิตร พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2534
ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2540
- พ.ศ. 2551 จัดทำเนื้อหาและเผยแพร่ผลงานแกะสลักผัก ผลไม้ ใบตอง ดอกไม้สด
ในนิตยสารศรีสยาม (พ.ศ. 2541-2553)
- พ.ศ. 2542 จัดทำเนื้อหาและเผยแพร่ผลงานแกะสลักผัก ผลไม้ ใบตอง ดอกไม้สด
ในรูปแบบซีดี เผยแพร่ไปทั่วโลก และทางอินเทอร์เน็ต
- พ.ศ. 2544 หนังสือ “ร้อยเรื่อง เครื่องคาวหวาน” ศิลปะการแกะสลักผัก ผลไม้
ใบตอง ดอกไม้สด และอาหาร สำนักพิมพ์ศรีสยาม

ผลงานการถ่ายทอดองค์ความรู้ และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม

1. อบรมและถ่ายทอดศิลปะการแกะสลักผัก ผลไม้ ใบตอง ดอกไม้สด ให้กับ
สถาบันการศึกษา บริษัท ห้างอาหาร และ โรงแรมต่าง ๆ มากมาย
2. เป็นที่ปรึกษา และกรรมการกองบรรณาธิการวารสารและนิตยสาร เช่น สกุลไทย
รายสัปดาห์ รายสัปดาห์ หญิงไทย รายปักษ์ และขวัญเรือน ฉบับงานฝีมือ รายเดือน
3. เป็นประธานกรรมการตัดสินศิลปะการแกะสลักผัก ผลไม้ ให้แก่หน่วยงาน
ภาครัฐ สมาคม สถาบันการศึกษาและ โรงแรมต่าง ๆ

รางวัลและเกียรติคุณที่ได้รับ

- พ.ศ. 2529 - ได้รับรางวัลครูสภา ประเภทผู้สอนดีเด่นระดับอุดมศึกษา
- รางวัลหนังสือดีเด่น ผู้จัดทำเนื้อหาและผลงานศิลปะการแกะสลักผัก
ผลไม้ ใบตอง ดอกไม้สด ในการประกวดหนังสือในงานสัปดาห์
หนังสือแห่งชาติ ครั้งที่ 15 จากคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วย
การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ
- พ.ศ. 2530 รางวัลผลงานผลิตดี “งานประดิษฐ์โคมลอยด้วยผ้าไหม” จาก
วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา
- พ.ศ. 2531 ศิลปินผู้มีผลงานดีเด่นแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ด้านศิลปะการ
แกะสลักผัก ผลไม้ ใบตอง ดอกไม้สด บันทึกประวัติและผลงาน
ในหนังสือ “The Arts and Crafts of Thailand”
- พ.ศ. 2532 - บุคคลตัวอย่าง ในรายการ “คนไทยวันนี้” ทางสถานีโทรทัศน์
ช่อง 7
- รางวัลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาช่างฝีมือ (ศิลปะ
การแกะสลักผัก ผลไม้ ใบตอง ดอกไม้สด) สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ
- พ.ศ. 2533 - ปรินญาครุศาสตร์บัณฑิตกิตติมศักดิ์ โปรแกรมวิชาคหกรรม-
ศาสตร์ทั่วไป วิทยาลัยครูจันทระเกษม
- บุคคลที่มีผลงานดีเด่น ในรายการ “กระจกหกด้าน” ทาง
สถานีโทรทัศน์ช่อง 7
- พ.ศ. 2538 บุคคลอาวุโสดีเด่น ในรายการ “ผมไม่เฒ่า” ทางสถานีโทรทัศน์
ช่อง 5
- พ.ศ. 2551 บุคคลที่มีผลงานดีเด่น ในรายการ “มรดกศิลป์ แผ่นดินสยาม”
ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9
- พ.ศ. 2552 ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะ โดยกรมศิลปากร บันทึกประวัติและ
ผลงานในหนังสือ “ประวัติผู้ทรงคุณวุฒินทางศิลปะ”

นางเพ็ญพรรณ สิทธิไตรย์ ปัจจุบันพักอยู่บ้านเลขที่ 457/3 ถนนศรีอยุธยา เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร 10400 โทรศัพท์ 02-3544129, 02-6409203

2. ประวัติศาสตราจารย์ผู้มีรัตนัน จันทนะพะลิน (ศาสตราจารย์ทางด้านศิลปประดิษฐ์)

พ.ศ. 2492	เกิดที่จังหวัดสกลนคร
พ.ศ. 2499-2505	ชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป. 7) ที่โรงเรียนบ้านอากาศ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
พ.ศ. 2506-2508	ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ. 3) โรงเรียนอุดมวิทยา อุตรธานี
พ.ศ. 2509-2510	ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (ป.กศ.) วิทยาลัยครูอุตรธานี
พ.ศ. 2511-2512	ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ. ชั้นสูง) วิชาเอกคหกรรมศาสตร์ รุ่น 1 วิทยาลัยครูสวนดุสิต กรุงเทพฯ
พ.ศ. 2513-2514	การศึกษาระดับบัณฑิต (กศ.บ.) วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสาน- มิตร วิชาเอกคหกรรมศาสตร์ รุ่น 1 ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัย- ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร กรุงเทพฯ
พ.ศ. 2518	สมรสกับอาจารย์นนทิวรรณัน จันทนะพะลิน

ที่อยู่ปัจจุบัน 147/8 จรัญสนิทวงศ์ 12 แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่
กรุงเทพมหานคร 10600 โทร. 411-5037

การทำงาน

พ.ศ. 2514-2515	รับราชการเป็นอาจารย์พิเศษที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา มหาสารคาม
----------------	---

พ.ศ. 2515-ปัจจุบัน รับราชการที่สถาบันราชภัฏสวนดุสิต สอนประจำสาขาวิชา
ศิลปประดิษฐ์ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะวิชาวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยี โทร. 243-2251-5 Fax. 243-0457, 243-3089

ผลงานทางวิชาการ

- เล่มที่ 1 มะลิสัญลักษณ์วันแม่ของไทย พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2526 มี
ความหนา 384 หน้า ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหนังสือดีเด่น
ประจำปี พ.ศ. 2526 ประเภทสวยงาม รางวัลชมเชย โดย
คณะกรรมการพัฒนาหนังสือของคณะกรรมการแห่งชาติ
ว่าด้วยการศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่ง
สหประชาชาติ พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2532
- เล่มที่ 2 การจัดดอกไม้แบบธรรมชาติ
- เล่มที่ 3 งานใบตอง พิมพ์ครั้งที่ 1 เนื่องในโอกาสสมโภชกรุง
รัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี เมื่อ พ.ศ. 2525 ได้รับการคัดเลือก
ให้เป็นผลงานดีเด่นของวิทยาลัยครูสวนดุสิตประจำปี 2525
มีความหนา 379 หน้า พิมพ์ครั้งที่ 2 เพื่อเทิดพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลมหาราช ในวโรกาสทรง
พระชนมายุครบ 60 พรรษาในปี พ.ศ. 2530 และเฉลิมฉลอง
รัชมังกลาภิเษก ในปี พ.ศ. 2531 มีความหนา 652 หน้า
- เล่มที่ 4 เครื่องแขวนไทยดอกไม้สด จัดพิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2528 มี
ความหนา 515 หน้า ได้รับคัดเลือกให้เป็นหนังสือดีเด่น
ประจำปี พ.ศ. 2529 ประเภทสวยงาม รางวัลชมเชย

ตำแหน่งและหน้าที่ต่าง ๆ

นอกเหนือจากการสอนนักศึกษาภาคปกติที่สถาบันราชภัฏสวนดุสิตแล้วยังเป็นวิทยากรพิเศษตามสถาบันต่าง ๆ ดังนี้
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาลัยครูหลายแห่ง วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคนิค และโรงเรียนสารพัดช่าง โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาหลายแห่ง โรงเรียนระดับประถมศึกษาหลายแห่ง สมาคมต่าง ๆ เช่น สมาคมสตรีอุดมศึกษา สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทยฯ สภาสตรีแห่งชาติ วัดพระธรรมกาย จังหวัดปทุมธานี วัดเขากระโดน จังหวัดระยอง

กรรมการการตัดสิน

เป็นกรรมการตัดสินการประกวดงานศิลปะประดิษฐ์ เช่น เครื่องแขวน โคมประทีป กระทงลอย พานพุ่มบูชาพระ พวงมาลัยดอกไม้สด การแกะสลักผักและผลไม้ การขับร้องเพลงไทย การขับร้องเพลงเผยแพร่ธรรมะ

เกียรติคุณ

ได้รับการคัดเลือกให้เป็นข้าราชการตัวอย่างอันดับ 1 ของกรมการฝึกหัดครูกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปี พ.ศ. 2529
ได้รับการคัดเลือกให้เป็นศิษย์เก่าดีเด่น ที่นำชื่อเสียงมาสู่สถาบันการศึกษา และประเทศชาติ โดยสมาคมศิษย์เก่าการเรือนสวนดุสิต ประจำปี พ.ศ. 2531

ได้รับคัดเลือกให้เป็นอาจารย์ดีเด่นประเภทผู้สอน จากกรมการฝึกหัดครู เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี พ.ศ. 2535

ได้รับการคัดเลือกให้เป็นศิลปินงานบุปผชาติ จากบริษัทการ
บินไทย จำกัด เนื่องในปีส่งเสริมศิลป-หัตถกรรมของชาติ พ.ศ.
2530-2531

เป็นวิทยากรหนึ่งในร้อย เลือกสรร โดยบริษัท ธนาคารกรุงเทพ
จำกัด ปี พ.ศ.2532

ได้รับการคัดเลือกจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ให้เป็นเพชรน้ำหนึ่ง
ในงานศิลปะประดิษฐ์ ฉบับวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2536

ผู้เผยแพร่วัฒนธรรม ได้รับเชิญจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
ให้เป็นวิทยากรและผู้เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย ด้านงาน
ดอกไม้ใบตองและแกะสลัก ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ
โดยออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ในต่างประเทศ พ.ศ. 2530-
ปัจจุบัน เป็นวิทยากรผู้สร้างผลงานเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย
ให้กับภาพยนตร์สารคดีของการบินไทย

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย-
ไทย ธนาคารกรุงเทพ จำกัด และสถานีโทรทัศน์สีช่อง 5

ผู้เชี่ยวชาญและสืบทอดงานศิลปะประดิษฐ์ จากอาจารย์เขื่อน ภาณุทัต, อาจารย์
ม.ร.ว. สอิงมาศ นวรัตน์ อาจารย์ทองเยาว์ โทณานนท์ อาจารย์ ม.ล. สวง สืบแสง และ
บูรพาจารย์อีกหลายท่าน

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ

แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ

แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ ศาสตราจารย์มณีรัตน์ จันทนะพะลิน

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของ โครงการวิจัย งานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผัก ผลไม้ สมัยสุโขทัย ถึงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง โดยเงินทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัย และพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง ผู้วิจัยใคร่ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ

1. ความรู้เกี่ยวกับงานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ จากการบอกเล่า เรื่องราว เหตุการณ์ความเชื่อ ค่านิยม และธรรมเนียมปฏิบัติในอดีต อันเป็นประโยชน์ในการศึกษา ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีการต่าง ๆ ซึ่งจะได้ภาพของการดำรงชีวิต ค่านิยม และความเชื่อที่ยึดถือกันมาตั้งแต่ในอดีต

2. ความรู้เกี่ยวกับงานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ จากประสบการณ์โดยตรง หรือได้รับจากผู้คุ้นเคยของท่าน

ในการนี้ ให้ท่านศึกษางานวิจัย งานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ สมัยสุโขทัย ถึงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง แล้วแสดงความคิดเห็นดังกล่าว โดยมีเนื้อหาดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของงานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ สมัยสุโขทัย ถึงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง

ช่วงที่ 1 สมัยก่อนรัตนโกสินทร์

- 1) สมัยสุโขทัย
- 2) สมัยอยุธยา
- 3) สมัยธนบุรี

ช่วงที่ 2 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3)

ช่วงที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 4-7)

2. แนวคิดปรัชญาไตรภูมิที่มีผลต่อการกำหนดรูปแบบของงานศิลปะดอกไม้บายศรี และสลักผักผลไม้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณที่ให้ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีอย่างยิ่ง

ภูษิษย์ สว่างสุข

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ

แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ อาจารย์เพ็ญพรรณ ลธิชิตไทรย์

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย งานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ สมัยสุโขทัย ถึงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง โดยเงินทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง ผู้วิจัยใคร่ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ

1. ความรู้เกี่ยวกับงานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ จากการบอกเล่า เรื่องราว เหตุการณ์ความเชื่อ ค่านิยม และธรรมเนียมปฏิบัติในอดีต อันเป็นประโยชน์ในการศึกษา ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีการต่าง ๆ ซึ่งจะได้ภาพของการดำรงชีวิต ค่านิยม และความเชื่อที่ยึดถือกันมาตั้งแต่ในอดีต

2. ความรู้เกี่ยวกับงานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ จากประสบการณ์โดยตรง หรือ ได้รับจากผู้คุ้นเคยของท่าน

ในการนี้ ให้ท่านศึกษางานวิจัย งานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ สมัยสุโขทัย ถึงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง แล้วแสดงความคิดเห็นดังกล่าว โดยมีเนื้อหาดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของงานดอกไม้ บายศรี แกะสลักผักผลไม้ สมัยสุโขทัย ถึงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง

ช่วงที่ 1 สมัยก่อนรัตนโกสินทร์

- 1) สมัยสุโขทัย
- 2) สมัยอยุธยา
- 3) สมัยธนบุรี

ช่วงที่ 2 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3)

ช่วงที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 4-7)

2. แนวคิดปรัชญาไตรภูมิที่มีผลต่อการกำหนดรูปแบบของงานศิลปะดอกไม้
บายศรี และสลักผักผลไม้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณที่ให้ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีอย่างยิ่ง

ภูษิษย์ สว่างสุข

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง